

با نام خدا

مجموعه " خلاصه مقالات همایش ها " ؛ ۲

خلاصه مقالات چهارمین همایش پژوهشی تئاتر مقاومت

انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس

تهران ، بهار ۱۳۸۷

خلاصه مقالات چهارمین همایش پژوهشی تئاتر مقاومت

ویراستار	هوشمند عبداللهی
صفحه آرا	مهدی قربانی تبار
طراح جلد	هوشیار عبداللهی
آماده سازی	معاونت آموزش و پژوهش
ناشر	انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس
چاپ	بهار ۱۳۸۷
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است .

تهران، خیابان سهروردی شمالی، خیابان هویزه غربی، پلاک ۱۲۲،
طبقه سوم، تلفن: ۸۸۷۴۵۴۶۹ - ۸۸۷۴۵۱۷۸ - ۸۸۷۴۴۷۹۲

فهرست

خلاصه مقالات بخش اساتید و پژوهشگران

- بررسی دیدگاه های "ژان پل سارتر" در رابطه با "جنگ"
در نمایشنامه "گوشه نشینان آلتونا"
مهرداد ابروان-۸
بررسی نقش شعار در تئاتر دفاع مقدس
مهرداد ابروان-۹
ارائه شاخص ها و نشانگرهای اثرگذار بر ارزیابی کیفیت آثار دفاع مقدس
سیدبدرالدین احمدی-۱۰
تئاتر حماسه و مقاومت؛ از آشیل تا بکت
دکتر حمیدرضا افشار-۱۱
جذایبیت در تئاتر دفاع مقدس
ایرج افشاری اصل-۱۲
تئاتر دفاع مقدس و عدم تعادل شکل و محتوا
عباس اقسامی-۱۳
"تئاتر-درمانی" و تأثیر آن بر ویژگی های روانی "جانبازان اعصاب و روان"
مجید امرائی؛ نسیم کنشلو-۱۴
ارزشمندی و تأثیر "خاطره نویسی دفاع مقدس" بر روند نمایشنامه نویسی
رحمت امینی-۱۵
"استراتژی روانی" در حوزه هنرمندان تئاتر و تاکتیک "عملیات
روانی تأثیر محور"
اسداله بابایی-۱۶
اسطوره، ایدئولوژی، نمایشنامه (دو رویکرد به نمایشنامه نویسی جنگ)
فارس باقری-۱۷
مقایسه دو نبرد حماسی استالینگراد و آزادی خرمشهر
امیر کاووس بالازاده-۱۸
زیربنای شخصیت دراماتیک در داستان های مثنوی مولانا
اعظم بروجردی-۱۹
جایگاه تماشاگر در تئاتر دفاع مقدس
محمد برومند-۲۰
روایت در نمایشنامه "۷۷/۶۳۱" نوشته ی علیرضا نادری
دکتر منیژه پورنعمت رودسری-۲۱
تولید به مثابه حرکت آغازین چرخه اقتصادی- هنری
مسعود توکلی-۲۲
میشل ویناور، دراماتورژ جنگ
بهرام جلالی پور-۲۳
- علل تاریخی ناهمزمانی تحولات اجتماعی و هنری و ناکارآمدی
تئاتر در همسویی با تحولات انقلابی در ایران معاصر
صمد چینی فروشان-۲۴
درام جنگ، ضرورت تغییر
عاطفه حسینی-۲۵
ردپای ایثار و دفاع مقدس در حماسه نامه ها و اسطوره های ایرانی
علیرضا حنیفی-۲۶
پنجره ای رو به تئاتر جهان
اصغر خلیلی-۲۷
تئاتر دفاع مقدس و ضرورت تجدید نظر در تبیین اهداف و راهکارها
دکتر مسعود دلخواه-۲۸
انعکاس جنگ در آثار نمایشی یوچین اونیل
فریده دلیری-۲۹
جنگ در ادبیات نمایشی از آغاز تاکنون
حسن دولت آبادی-۳۰
روش های سامانه مند تئاتر مقاومت (ازمتن تا اجرا)
محمود رضا رحیمی-۳۱
آسیب شناسی تئاتر دفاع مقدس
یوسف صدیق-۳۲
ارزیابی شش نمایشنامه ی علیرضا نادری از جنبه شخصیت
پردازی و تصویر روابط انسانی
بهزاد صدیقی-۳۳
نسبت نمایشنامه های جنگ با فرهنگ ایثار، شهادت و مقاومت
بهزاد صدیقی-۳۴
کارکردهای روایت کمیک در نمایشنامه ی پیک نیک در میدان جنگ
امیر صفایی پور-۳۵
نسبت الگوهای داستانی در تئاتر جنگ و تئاتر دفاع مقدس
سید حسین فدایی حسین-۳۶
ارزیابی نمایشنامه های دفاع مقدس از منظر کاراکتر نمایشی
نصراله قادری-۳۷
ادبیات نمایشی مقاومت؛ بازتاب مبارزه انسان معاصر
شهرام کرمی-۳۸
تأثیر جنگ بر نمایشنامه های غیرجنگی ایران
رضا کوچک زاده-۳۹

ماوراء الطبیعه در جنگ تحمیلی و تأثیر آن بر تئاتر دفاع مقدس
سیروس کهوری نژاد-۴۰
 کاربرد مورد استفاده و بلا استفاده ی دیالوگ در تئاتر دفاع مقدس
حسن گلدوست-۴۱
 بررسی درام های مجازی و استعاری تئاتر مقاومت
وحید گلستان-۴۲
 بررسی، مقایسه، نقد و تحلیل چهار نمایشنامه از تئاتر دفاع مقدس
دکتر سید حبیب اله لزگی-۴۳
 سیر تحولی شخصیت های نمایشنامه های علیرضا نادری
شکوفه ماسوری-۴۴
 حماسه، حماسه سرایی ایرانی و درام مقاومت حماسی
دکتر مصطفی مختاباد-۴۵
 بررسی جایگاه کاراکترهای کودک و نوجوان در نمایشنامه
 های منتخب تئاتر دفاع مقدس
فرزاد معافی غفاری-۴۶
 تئاتر دفاع مقدس؛ وضعیت چالش دراماتیک
مهدی نصیری-۴۷
 فرآیند ارزیابی تولید نمایش های دفاع مقدس در ایران
سیروس همتی-۴۸
 بررسی نشانه‌شناختی مکان در نمایشنامه های دفاع مقدس
جهانشیر یاراحمدی-۴۹

خلاصه مقالات بخش دانشجویی

تحلیل روابط انسانی و جایگاه آن در برخی نمایشنامه های
 تئاتر مقاومت
محمد اسکندرزاده-۵۱
 مضامین شهادت طلبانه و چگونگی بکارگیری آن در نمایشنامه
 های دفاع مقدس
محمد اسکندرزاده-۵۲
 ارزیابی نمایشنامه های دفاع مقدس از جنبه الگوهای داستانی
محمد اسکندرزاده-۵۳

بررسی تاثیر جنگ بر خانواده در نمایشنامه های دفاع مقدس
اصغر حساس صوفیانی-۵۴
 انسان و تصویر جهان در دو نمایشنامه "بیرون پشت در" و
 "آواز پر جبرئیل"
شبنم خوشدل-۵۵
 شخصیت پردازی در نمایشنامه های دفاع مقدس
بهزاد دودانگه-۵۶
 بررسی ویژگی های تئاتر دفاع مقدس و نگاهی به سبک
 اجرایی این آثار
سید جواد روشن-۵۷
 آگاهی شخصیت های بازگشته از جنگ از "خود"، در
 نمایشنامه های "بیرون پشت در"، "گوشه نشینان آلتونا"،
 "اسماعیل اسماعیل" و "۱۳۷۷/۶/۳۱".
مریم صدیق-۵۸
 بازشناسی صحنه های جنگ در سه اثر نمایشی ویلیام
 شکسپیر (هنری پنجم، ریچارد سوم و مکبث)
علی فرهادی پور-۵۹
 بررسی «جنگنامه‌ی غلامان» و «زمستان ۶۶» با رویکرد
 جامعه‌شناسانه
علی قلی پور-۶۰
 بررسی مجموعه ۶ جلدی "نمایشنامه مقاومت" با توجه به
 نمادگرایی
علی قلی پور-۶۱
 بررسی نمایشنامه دفاع مقدس از دیدگاه جامعه شناختی در
 پیدایش روحیه رزمندگان
مونا ملازین العابدین گلپایگانی-۶۲
 بررسی عناصر تراژیک مشترک در تعزیه و تئاتر دفاع مقدس
وحید نفر-۶۳
 بررسی یک نمایشنامه جنگی
 "بیرون پشت در" نوشته "ولفگانگ بورشرت"
وحید نفر-۶۴

خلاصه مقالات چهارمین همایش پژوهشی تناثر مقاومت

بخش اساتید و پژوهشگران

بررسی دیدگاه های "ژان پل سارتر" در رابطه با "جنگ" در نمایشنامه "گوشه نشینان آلتونا"

مهداد ابروان*

ژان پل سارتر- فیلسوف و متفکر بزرگ معاصر و سردمدار مکتب اگزیستانسیالیسم در قرن حاضر- از جمله نویسندگانی است که بازتاب موضوعات اجتماعی زمان وی را می توان به وضوح در نمایشنامه هایش مشاهده کرد.

سارتر که هر دو جنگ جهانی اول و دوم را پشت سر گذاشته بود در نگارش مهمترین نمایشنامه های خود از جمله "مرده های بی کفن و دفن"، "زن بزرگوار" و "گوشه نشینان آلتونا" به موضوع جنگ و تبعات آن پرداخته است.

در این مقاله سعی خواهد شد تا ضمن بررسی دوره تاریخی نگارش نمایشنامه "گوشه نشینان آلتونا" و اندیشه های ژان پل سارتر پیرامون جنگ جهانی دوم، چگونگی انعکاس آن در این نمایشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

سارتر، مصائب و فجایع جنگ دوم را به همراه تحلیلی از شرایط اجتماعی - اقتصادی آلمان در زمان جنگ و پس از آن، را به تصویر می کشد.

همچنین تلاش خواهد شد تاثیر جنگ دوم در عملکرد، سرنوشت و نیز نحوه نگرش هر کدام از شخصیت های نمایشنامه مورد اشاره، بررسی شود.

کلید واژه: ژان پل سارتر، جنگ، نمایشنامه، گوشه نشینان آلتونا

بررسی نقش شعار در تئاتر دفاع مقدس

مهرداد ابروان*

جنگ پدیده‌ای است اجتماعی که مابین دو یا چند جامعه درگیر به وقوع می‌پیوندد. این پدیده اجتماعی مانند سایر پدیده‌های اجتماعی تبعاتی دارد که می‌تواند به نسبت - در مکان‌ها و زمان‌های مختلف - ثمرات خوب و یا بدی به بار آورد. در این میان شعار، یکی از اولین جلوه‌های اجتماعی - فرهنگی است که با ظهور جنگ و اختلافات ما بین جوامع درگیر آشکار می‌شود. مطالعه شعارهای رایج در هر جنگ می‌تواند خواننده را با فضای سیاسی - اجتماعی حاکم بر آن جامعه آشنا کرده، وی را به اهداف، نتایج و چگونگی روابط انسانی رایج در آن جنگ نزدیک کند. این نزدیکی، تاثیر شایانی در نگارش آثار فرهنگی وابسته به آن دوران خواهد داشت. نقش شعار و کارکرد آن در متون نمایشی، نقشی است تاثیر گذار که کمتر به آن پرداخته شده است.

در این مقاله، سعی خواهد شد تا ضمن ارائه یک تعریف از "شعار"، به جنبه‌های گوناگون و نیز نقش ساختاری آن در گونه تئاتر دفاع مقدس پرداخته و تلاش خواهد شد به این سوالات پاسخ داده شود:

- آیا شعار همیشه بد است؟ جنبه‌های مثبت آن در تئاتر دفاع مقدس چگونه است؟

- کاربرد شعار در تئاتر سیاسی - اجتماعی چیست؟

- چگونه می‌توان شعار را تلطیف کرد؟

کلید واژه: تئاتر، جنگ، شعار، نمایشنامه‌های دفاع مقدس

ارائه شاخص ها و نشانگرهای اثر گذار بر ارزیابی کیفیت آثار دفاع مقدس

سید بدرالدین احمدی*

دستاوردهای تاریخی ملت ها، به عنوان گنجینه ای تحول آفرین، در ساختار فرهنگی، اجتماعی و علمی کشورها تاثیر مستقیم دارد. این تحولات، جایگاه ارزشی و زیربنای افتخارات را برای تبیین و تدوین الگوهای اثر گذار در آن جامعه به ارمغان می آورد. تنظیم شاخص ها و مولفه های سازنده الگوهای اجتماعی، به عنوان معیار کیفیت و آستانه استاندارد، مورد بررسی همه جانبه قرار می گیرد. در این مقاله تحقیقی، جایگاه و ارزش شاخص های صحنه و چارچوب ماندگاری دستاوردهای کیفیت زا حائز اهمیت است. بدین جهت ماهیت دفاع و حفظ شاخص های ارزشمند آن در صورتی که همراه با کیفیت باشد، به تجسم بازسازی و معنای حقیقی وقایع متصل می شود. صحنه و جایگاه نمایش برای ارائه و عرضه باورهای جامعه، از مقام و منزلت ویژه ای بهره مند است. مکاتب مختلف، بر آثار، ارزش ها، مطالعات، توصیفات و محصولات ناشی از تحولات جامعه خود تکیه دارند. نتایج حاصل از این تحقیق به بررسی شاخص ها، نشانگرها و مولفه های فعال در صحنه با تمام جزئیات می پردازد. بخش عمده ای از مفاهیم در چارچوب نحوه اجرا، قابل بیان است: الف) بخشی از نمایش با تاثیر واژه و کلام، مستقیماً در اجرا دخالت دارد. ب) بازیگر و حرکت وی - به لحاظ فیزیکی - زاویه دیگری از صحنه را برای بیننده آشکار می کند، ج) ظواهر و آرایش صحنه، بخش دیگری از جزئیات نمایش را قابل ارزیابی می کند. د) نور، صدا و موسیقی، چشم انداز اثر گذاری و عمق سنجی یک نمایش را در آثار عرضه می کند. چنانچه این تاثیرات، با همراهی کیفیت آثار - بر مبنای شاخص ها و نشانگرها - به ماندگاری اثر یاری رساند، طبقه بندی برای ارزیابی و مستند سازی آثار امکان پذیر خواهد بود که از نتایج این مقاله است.

کلید واژه: تئاتر، دفاع مقدس، ارزیابی، کیفیت، نشانگرها، شاخص ها

تئاتر حماسه و مقاومت؛ از آشیل تا بکت

دکتر حمیدرضا افشار*

جنگ و مقاومت، از کهن ترین مضامین کاربردی در هنر، بویژه تئاتر است. "ایلیاد" و "اودیسه" دو اثر هومر، آثاری بسیار کهن در ادبیات جنگ و حماسه جهان بوده اند و به قبل از پیدایش خط در یونان مربوط می شوند. در ادبیات و زبان فارسی، اثری مانند شاهنامه فردوسی، از بزرگترین آثار گونه ادبی حماسه است که با استقبال گسترده جهانی مواجه بوده است.

جنگ در درون خود، درام و چالشهای عمیق و انسانی را دارا و مشحون از موقعیت ها و شرایطی است که در این موقعیت های مختلف، حقیقت وجودی انسان را آشکار می سازند. از کنه موقعیت ها و شرایط ایجاد شد ناشی از جنگ و مقاومت، "آزادگی" و "ایثار" به بهترین شکل به نمایش درمی آید و نویسندگان درام با اندکی تعمق درباره واقعیت جنگ می توانند انواع موقعیتهای دراماتیک را خلق نمایند.

هنر تئاتر از نظر تاثیرگذاری خود بر مخاطب و کارکردی که در زمینه احساسات عمومی به سوی غایت و هدفی ویژه دارد، راهبردی دیگر نیز پدید آورده است؛ گرایش تبلیغی- تهییجی، استراتژی دیگری است که در کشاکش و گیرودار هر جنگی مورد استفاده قرار گرفته تا بوسیله آن، ترغیب عمومی در جهت برانگیختن حس میهن پرستی و ترغیب نیروهای مردمی برای مشارکت در جنگ انجام گیرد.

اما ژرف نگری هنر درام، همواره جنگ را در ماهیت غنی و جذاب خود حل کرده و با تحلیل‌های عمیق در جهت ریشه یابی انگیزه ها و رفتارها حرکت نموده است. بنابراین یکی از مهمترین راهبردهای درام در طول تاریخ خود، گرایش تحلیلی- تفسیری در نگاه به جنگ تلقی می شود. به مدد این استراتژی موثر، ماندگاری آثار بیش از تاریخ مصرف آنها ممکن شده است، زیرا مضامین به دست آمده از این تحلیل و تفسیر، اغلب انگیزه ها و خاستگاههای بسیاری از کشمکشها را توضیح می دهد. مثالهای فراوانی برای این استراتژی ها می توان یافت. از "تراژدی" اثر آشیل تا "پایان بازی" اثر ساموئل بکت.

کلید واژه: تئاتر، حماسه، مقاومت، آشیل، بکت

جذابیت در تئاتر دفاع مقدس

ایرج افشاری اصل*

"جذابیت" از عناصر اساسی تئاتر، بویژه در زمینه ارتباط با تماشاگران محسوب می شود، اما در تئاتر دفاع مقدس در ایران، از این عنصر تأثیرگذار، به خوبی بهره گیری نمی شود و یا آنکه گروههای نمایشی توان ایجاد جذابیت مناسب در اجرای خود را ندارند. یکی از مولفه ها یا هسته اصلی جذابیت، سرگرمی است؛ مقوله ای که به نظر گروهی از هنرمندان ممکن است باعث ابتدال و سخیف شدن اثر هنری شود.

اگر بر این باور باشیم که بشر هنر را ابداع کرد تا ابتدا به ساکن سرگرم شود، آن موقع به راحتی می توان به این استنتاج رسید که اگر قرار است پیام ارزشی، فلسفی، اخلاقی، تأثیرگذار و ... در قالب تئاتر ارائه شود حتماً بایستی به کسوت مقوله سرگرمی آراسته شود.

جذابیت با دیگر عناصر و مولفه های تئاتر، ارتباطی ارگانیک و تنگاتنگ دارد. به همین خاطر دستیابی به جذابیت در یک اثر نمایشی، فعالیتی گسترده و پیچیده توأم با شناخت را می طلبد. بررسی هرکدام از این ارتباط ها نیاز به تحقیق ویژه ای دارد. اینکه "جذابیت" چه ارتباطی با ژانر نمایش، ریتم، تم، موضوع، زبان ... و ساختار نمایشی دارد، مقوله ای است بس پیچیده که کشف این ارتباطات، راهکارهایی ارزنده و کاربردی در اختیار کارگردان و گروه اجرایی می گذارد.

یکی از مهم ترین و موثرین راهکارهای رهایی از بحران کمبود مخاطب در تئاتر دفاع مقدس، اهمیت دادن به عنصر جذابیت است که با تزریق آن به آثار تولیدی، می توان مخاطب را با آن آشتی داد و باعث جذب بیشتر تماشاگر شد.

کلید واژه: تئاتر دفاع مقدس، جذابیت، مخاطب، گروه اجرایی، ساختار نمایشی

تئاتر دفاع مقدس و عدم تعادل شکل و محتوا

عباس اقسامی*

تاریخ هشت ساله جنگ، رویکردی جدید در عرصه نمایش به وجود آورد که تئاتر دفاع مقدس نام گرفت. اما این رویکرد، هیچگاه نتوانست به جایگاه اصلی خود دست یابد و اعتلای قابل قبولی نداشت و لذا با تئاتر جهان در این زمینه، همیشه فاصله داشته ایم. دلایلی را که باعث تضعیف این رویکرد بوده می توان در سه دسته عمده نام برد: ۱. ترکیب "دفاع مقدس" حاصل مضامینی است که رابطه بین فرم و محتوی را عمیق و قابل تأمل می سازد.

۲. نادیده انگاشتن تئاتر جنگ به عنوان شاخه اصلی و تئاتر دفاع مقدس به عنوان زیر مجموعه آن و نتیجتاً حذف پدیده جنگ در این رویکرد.

۳. فراهم نبودن بستر مناسب جهت فعالیت علمی در این عرصه. در این مقاله با بررسی تعدادی از آثار تولید شده در این زمینه، به علل ضعف تئاتر دفاع مقدس پرداخته و در خلال برشماری دلایل ضعف، به راهکارها نیز پرداخته می شود.

کلید واژه: تئاتر، دفاع مقدس، جنگ، شکل، محتوی

"تئاتر-درمانی" و تاثیر آن بر ویژگی های روانی "جانبازان اعصاب و روان"

مجید امرانی^۱

نسیم کنشلو^۲

در این پژوهش، تلاش شده است تا تاثیر نقش گذاری روانی (نمایش-درمانی) بر وضعیت آسیب شناختی جانبازان اسکیزوفرنیک (اعصاب و روان مزمن) بستری در بیمارستان روانپزشکی سعادت آباد، مورد بررسی قرار گیرد. برای نیل به این هدف از ۲۶ جانبازا با تشخیص فوق در یک طرح دو گروهی با پیش آزمون - پس آزمون استفاده شده است. نفقات را در دو گروه "آزمایش" و "کنترل" بصورت تصادفی به دو دسته ۱۳ نفره تقسیم کرده و به وسیله آزمون روانشناسی SCL۹۰ وضعیت روانی آنها را در ۸ بعد مورد بررسی قرار دادیم و با طرح دو گروه با پیش آزمون - پس آزمون، تاثیر نقش گذاری روانی (نمایش-درمانی) را بر عوارض آسیب شناختی بیماران بررسی کردیم. نقش گذاری روانی (نمایش درمانی) بصورت جلسات فردی و گروهی ۴۵ دقیقه ای و ۳ نوبت در هفته در طول دو ماه برای گروه آزمایش انجام گرفت و سپس بررسی وضعیت آسیب شناختی آنها از طریق آزمون روانشناسی SCL۹۰ انجام شد که اعتبار و روایی این آزمون روانشناختی در داخل و خارج کشور مورد تایید است. برای تجزیه و تحلیل داده ها، از تحلیل کواریانس چند متغیره و سطح معنادار یک هزارم استفاده شد؛ نتیجه این تجزیه و تحلیل نشان داد که در ۸ بعد ترس مرضی، اضطراب، افسردگی، پرخاشگری، شکایات جسمانی، وسواس، افکار پارانوئید و حساسیت در روابط متقابل، اختلاف معنادار نسبت به گروه کنترل مشاهده شد.

کلید واژه: تئاتر درمانی، جانبازا، نمایش، بیمارستان روان پزشکی سعادت آباد، آزمون

روانشناسی SCL۹۰

ارزشمندی و تاثیر "خاطره نویسی دفاع مقدس" بر روند نمایشنامه نویسی

رحمت امینی*

خاطراتی که رزمندگان ایرانی از دفاع مقدس و یا اسارت در زندان های حزب بعث از خود به جای گذارده اند، به سبب آن که حاصل مشاهده ی نزدیک و تجربه ی مستقیم آنها از رویدادهای جنگ است، ارزشمندی های بسیاری برای هنرمندان تئاتر دارد که بویژه در حیطه ی نمایشنامه نویسی، نمایشنامه نویسان می توانند با مراجعه به این خاطرات که یا توسط خود رزمنده نوشته شده و یا بر اساس تعاریف و توصیف های وی به رشته تحریر درآمده، توانمندی های خود را در نگارش آثارشان افزایش دهند. در این مقاله، ضمن اشاره به ویژگی های خاطره نویسی و شیوه های نگارش آن در عرصه ی دفاع مقدس، تأثیر خاطره نویسی بر طرح (Plot)، پردازش شخصیت (Character) و گفت و گو نویسی (Dialogue) در آثار نمایشی با ذکر نمونه بررسی شده است.

کلید واژه: نمایشنامه نویسی، دفاع مقدس، طرح، شخصیت پردازی، دیالوگ نویسی، رویداد، خاطره نویسی

"استراتژی روانی" در حوزه هنرمندان تئاتر و تاکتیک "عملیات روانی تأثیر محور"

اسداله بابایی *

استفاده از ابزار مختلف حوزه فرهنگی در عملیات روانی (شبیخون فرهنگی) همچون تئاتر، سینما، موسیقی، مطبوعات و ... برای هر دو نیروی درگیر از اهمیت خاصی برخوردار است.

جنگ، همیشه بر دو اصل مهم استراتژی و تاکتیک مبتنی است. عملیات روانی فرهنگی نیز می باید همچون عملیات نظامی دقیق باشد. طراحی استراتژیک عملیات فرهنگی و اجرای برنامه تاکتیکی عملیات، بر اساس جداول استفاده از نوع ابزار فرهنگی روز به روز اهمیت می یابد.

در عملیات فرهنگی روانی (نبرد روانی)، منطقه نبرد نیز از اهمیت خاصی برخوردار است؛ این عملیات، منطقه (طول و عرض) جغرافیایی نمی شناسد. عملیات فرهنگی روانی، جنگی هوشمندانه است و در منطقه ای رخ می دهد که هیچ کس آن را به درستی نمی شناسد.

در این میان نخبگان و هنرمندان جامعه مورد هجوم، همچون سربازان آفندی و حمله کننده ای محسوب می شوند که در خط اول و یا خاکریز اول فرهنگی قرار دارند. هنرمندان جامعه به دلیل تأثیرشان در شکل گیری الگوهای رفتاری جوانان می توانند مورد هدف عملیات فرهنگی روانی باشند.

کلید واژه: عملیات روانی، تاکتیک فرهنگی، تئاتر محور و نمایش محور، تبلیغات

اسطوره، ایدئولوژی، نمایشنامه (دو رویکرد به نمایشنامه نویسی جنگ)

فارس باقری*

در این مقاله سعی بر آن است تا نمایشنامه نویسی جنگ - در مفهوم کلی آن - با دو رویکرد و دو ساختمان فکری «اسطوره» و «ایدئولوژی» بررسی شود؛ دو رویکردی که در بررسی پدیده‌ها در طول زمان، مورد توجه قرار گرفته‌اند.

این بررسی، همزمان سعی دارد که به نویسنده (نمایشنامه نویس) به عنوان اندیشمندی روشن‌نگر پردازد که هنگام خلق اثر خود، با چه روشها یا با دوری و نزدیکی به کدام یک از این دو رویکرد، بنیان اثر خود را پی می‌ریزد و ادامه می‌دهد.

مقاله شامل دو بخش است؛ در بخش اول، این دو رویکرد به عنوان دو نگرش کلان به پدیده‌ها، مورد بررسی قرار می‌گیرند. رویکردهایی که هر یک دارای آسیب‌ها و مزیت‌های مربوط به خود هستند. در بخش دوم، با جزئیات بیشتر، آسیب‌ها و مزیت‌های هر دو رویکرد شرح داده می‌شود.

مقاله تلاش دارد بتواند فرضیه‌های زیر را اثبات نماید:

- ۱ - اسطوره به عنوان نظامی فکری و نگرشی به پدیده‌ها، عناصر نمایشنامه را استحکام می‌بخشد.
- ۲ - ایدئولوژی به عنوان نگرشی به پدیده‌ها، آسیب‌های فراوانی به نمایشنامه وارد می‌سازد.
- ۳ - جنگ، پدیده‌ای چند بعدی است که نمی‌توان آن را به شکل حادثه‌ای صرف بررسی کرد.
- ۴ - تمهیدات نوشتاری، باید بتواند ساختمان نمایشنامه‌ای پرسشگرانه را برپا سازد نه آنکه معنایی یقینی را توصیف کند.

کلید واژه: ایدئولوژی، اسطوره، جنگ، نمایشنامه

مقایسه دو نبرد حماسی استالینگراد و آزادی خرمشهر با نگاهی به برخی نمایش‌های دفاع مقدس

امیر کاووس بالازاده*

تهاجم ارتش آلمان به روسیه در ماه ژوئن سال ۱۹۴۱ اتفاق افتاد و در چند روز سربازان نازی ارتش‌های مدافع را به محاصره در افکنده و ده‌ها هزار اسیر گرفتند. در ماه دسامبر همان سال ژنرال ژوکف نیروهای هیتلر را زیر ضربات خود گرفت، اما شکست ستون فقرات ارتش نازی در استالینگراد - سن پترزبورگ - روی داد. در این جبهه سربازان روس از رود دون گذشتند و علیرغم یورش تانک‌های آلمانی به فرماندهی فیلد مارشال فن مانشتاین ارتش ششم هیتلر را به محاصره در افکندند و در آخرین روز ماه ژانویه سال ۱۹۴۳ به تسلیم وا داشتند.

تجاوز ارتش عراق به ایران با استعداد ۴۸ یگان سازماندهی شده و در قالب تیپ‌ها و لشکرهای زرهی، مکانیزه و پیاده در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ روی داد. نیروهای رزمی ایران متشکل از ارتش، سپاه و بسیج علیرغم ناآمادگی با قدرت کامل در مقابل متجاوزان ایستادند. اما کوشش‌ها و جانفشانی‌هایشان مؤثر نیفتاد و شهر خرمشهر با وجود مقاومت اسطوره‌ای به دست سربازان بعثی افتاد.

در ساعت سه بامداد روز ۱۰ اردیبهشت ماه سال ۶۱ مرحله نخست عملیات «بیت المقدس» آغاز و روز سوم خرداد ماه همان سال به آزاد سازی خرمشهر انجامید. در این نبرد حماسی دلاوران ایرانی به ابتکاری شگفت دست یازیدند و از رود خروشان کارون گذشتند و ستون فقرات دشمن را در هم شکستند.

در نوشتار حاضر ضمن بررسی مشترکات دو جنگ حماسی مذکور به برخی نمایش‌های مربوط به سقوط و آزاد سازی خرمشهر نگاهی خواهیم داشت و می‌کوشیم پیشنهادهایی برای بهبود کیفیت این آثار عرضه داریم.

کلید واژه: خرمشهر، سربازان بعثی، نازی‌ها، سربازان روسی، گذر از رود، آزاد سازی، تسلیم

زیربنای شخصیت دراماتیک در داستان های مثنوی مولانا

اعظم بروجردی*

یکی از بزرگترین آثار ادبیات کهن ایران زمین که آمیخته ای از شعر و داستان و حتی نمایش است، مثنوی مولاناست که نه تنها از نظر ژانرهای ادبی به کمال رسیده است، بلکه از نظر موضوعات انسانی نیز جای خالی باقی نگذاشته و به همین دلیل می توان از درون این اثر بزرگ و ماندنی، به هر آنچه مدنظر داریم رسید؛ هم از نظر لذت های هنری اشباع شویم و هم وسیله ای برای رشد و ارتقاء انسانی بیابیم.

این بار با رویکردی پژوهشی، در مثنوی مولانا به دنبال داستان هایی بودیم که در حوزه جنگ و دفاع سروده شده است از قبیل: قصه افتادن باز شاه در خانه جغدها و جنگ جغدها با باز برای آنکه فکر می کنند که باز می خواهد جای آنها را بگیرد، یا قصه خرگوشی که قرعه به نامش می خورد و قرار است طعمه شیر شود و یا حکایت موسی و فرعون، خدو انداختن خصم بر روی علی (ع) و سخن شیطان با کافران برای آنکه جنگ را آغاز کنند و پیش روند.

در این داستان ها به مسائلی چون "جنگ چیست"، و "دفاع کدام است؟" و شخصیت ها و زیربنای شخصیتی آنها می پردازیم.

کلید واژه: درام، شخصیت، مثنوی مولانا، جنگ

جایگاه تماشاگر در تئاتر دفاع مقدس

محمد برومند*

در این مقاله، با توجه به اهمیت و جایگاه ویژه تماشاگران در تئاتر، با پژوهش در آثار اجرا شده در جبهه و پشت جبهه، نویسنده به بررسی جایگاه تماشاگران و تاثیر متقابل آنها با گروههای نمایشی در دوران دفاع مقدس و پس از آن- در سه مقطع به شرح ذیل- می پردازد:

۱. تئاترهایی که در دوران دفاع مقدس در مناطق جنگی اجرا می شد؛ تماشاگر این گونه آثار رزمندگان بودند. نمایشهایی که در این مقطع و در فضای باز جبهه یا در مساجد و سنگرهای مناطق جنگی اجرا می شد، اکثرا دارای مضامین کمدمی و به نیت شاد نمودن و روحیه دادن به رزمندگان اجرا می شدند. در این اجراها تاثیری که تماشاگران بر گروههای نمایشی می گذاشتند بسیار مهم و چشمگیر است که در این مقاله به آن اشاره خواهد شد.

۲. تئاترهایی که در دوران دفاع مقدس با مضامین مقاومت، ایثار و شهادت در پشت جبهه و در مساجد و پایگاههای بسیج برای مردم به صورت رایگان اجرا می شدند.

۳. تئاترهای دفاع مقدس که به صورت تقریبا حرفه ای و در سالن های مخصوص تئاتر اجرا می شدند و می شوند. مخاطب این گونه آثار معمولا با دو گروه قبلی متفاوت است، گروههای تئاتری که در تلاش اند با رعایت اصول دراماتیک و زیباشناسی، مخاطب حرفه ای تئاتر و گاه روشنفکر را جذب آثار خود نمایند، اما متأسفانه چندان موفق نبوده اند و تماشاگران حرفه ای تئاتر از این گونه نمایشها استقبال نمی کنند؛ در این مقاله به ذکر دلایل آن خواهیم پرداخت.

نویسنده، با بررسی و پژوهش در استقبال و عدم استقبال این ۳ گروه تماشاگران به این نتیجه خواهد رسید که تئاتر دفاع مقدس باید تلاش کند تا مجدداً تماشاگر ویژه خود را بیابد. نمایشگران دفاع مقدس نیز باید برای جذب مخاطب، ضمن ارتقاء سطح کیفی آثار خود، با صداقت و باور به مضامین آثار خود، آنها را به صحنه ببرند.

کلید واژه: تماشاگر، تئاتر، دفاع مقدس، زیبایی شناسی، ارتقاء سطح کیفی

روایت در نمایشنامه "۷۷/۶/۳۱" نوشته ی علیرضا نادری

دکتر منیژه پورنعمت رودسری*

روایت، نقل رشته ای از حوادث واقعی و تاریخی یا خیالی است به نحوی که ارتباطی بین آن ها وجود داشته باشد. روایت شناسی بر شاخه ای از مطالعات ادبی دلالت دارد که به تجزیه و تحلیل روایت ها به خصوص شکل روایت و انواع راوی اختصاص می یابد. روایت شناسی، تجزیه و تحلیل رابطه ی میان داستان و همه ی عناصر دیگر وابسته به آن است و امکان مستقیم یا بی طرفانه ی نقل و حضور و کارکرد راوی را در بر می گیرد. با به کار گیری چند زاویه ی دید، می توان شخصیت ها را از طریق واکنش هایشان بیشتر کاوید. در روایت چند آوایی، هر یک از شخصیت ها پاره ای از واقعیت را بازتاب می کنند و منطبق روایی و طرح داستان را می سازند. پرسش اصلی این است که چه کسی روایت می کند. در این مقاله سعی می شود تا نحوه ی روایت در نمایشنامه "۷۷/۶/۳۱" اثر علیرضا نادری بررسی شود.

کلید واژه: تئاتر مقاومت، نمایشنامه ی ۷۷/۶/۳۱، روایت، چندآوایی، علیرضا نادری

تولید به مثابه حرکت آغازین چرخه اقتصادی - هنری

مسعود توکلی*

فرایند تولید نمایش های دفاع مقدس را می توان در چارچوب کلی تری چون تولید نمایش در ایران بررسی کرد و نمی توان آن را همانند موضوعی انتزاعی و مجرد مورد تجزیه و تحلیل قرار داد.

واقعیت این است که تولید در تمامی هنرها به ویژه اثر نمایشی، یکی از عناصر مهم چرخه اصلی اقتصادی- هنری تلقی می شود. این چرخه شامل سه بخش اساسی است: ۱- تولید ۲- بازار (پخش) ۳- سرمایه

چنانچه به اصل موجودیت این سه بخش اعتقاد داشته باشیم، آن گاه می توان کارکردها و وابستگی های ارگانیک و سازمانی آنها را مشخص کرد و پس از آن نتیجه گیری کرد که جایگاه نمایش های دفاع مقدس در عرصه تولید کجاست و تا رسیدن به نقطه آرمانی چه قدر فاصله وجود دارد؟ این پژوهش تلاش می کند وضعیت روشن تر و دقیق تری از وضعیت تولید نمایش های دفاع مقدس ارائه دهد. بنابراین، تولید را جزیی از یک کل در نظر می گیرد و بر دو موضوع تاکید می کند که در ابتدا نباید "تولید" را موضوع کامل و جامع محسوب کرد و در ادامه ضمن تبیین دو بخش دیگر یعنی "بازار" و "سرمایه"، ارتباط گردشی میان این سه جزء را به تفصیل توضیح می دهد و نگاه تازه و متفاوتی نسبت به موضوع تولید نمایش در عرصه تئاتر دفاع مقدس ارائه خواهد داد. در این نگاه، به مقوله تولید به مثابه هدفی اصلی نگریسته نمی شود بلکه آغازی است از چرخه ای همواره پویا و مستمر. بدیهی است در این چرخه، هم کمیت و هم کیفیت مورد توجه قرار خواهد گرفت و بازار رقابت سالم پررونق خواهد شد.

در چنین چرخه دقیقی است که می توان از بین المللی شدن جشنواره های تئاتر دفاع مقدس سخن گفت و غبار محدودیت و محرومیت از چهره آثار نمایشی دفاع مقدس زدود و راه را برای یافتن مخاطبان بیشتر و وارد شدن در آزمونهای دشوار داخلی و بین المللی هموارتر ساخت.

کلید واژه: چرخه اقتصادی - هنری، آثار نمایشی دفاع مقدس، تولید، بازار، سرمایه

میشل ویناور، دراماتورژ جنگ

(تکنگاری درونمایه جنگ در آثار نمایشی میشل ویناور
با نگاهی به تاریخ سیاسی - اجتماعی فرانسه در نیمه دوم قرن بیستم)

بهرام جلالی پور*

در قرن بیستم، شاید کمتر کشوری در اروپا به اندازه فرانسه طعم تلخ جنگ را چشیده باشد. بعد از شرکت در دو جنگ جهانی، نیمه دوم قرن بیستم را نیز باید عرصه جنگ‌های متنوع در این کشور دانست: جنگ سرد بین شرق و غرب که فرانسه در خط مقدم آن قرار داشت، جنگ‌های استعمارزدایی با مستعمرات سابق، تضادها و برخوردهای اجتماعی خصوصاً بعد از اعتراضات دانشجویی و کارگری ماه می ۱۹۶۸ و نیز افزایش مطالبات مهاجران، و بالاخره، کشمکش‌ها و بحران‌های اقتصادی. تئاتر میشل ویناور، آینه تمام نمای جامعه فرانسه در این حالت جنگی است. ویناور نویسنده‌ای است که به مدت پنج دهه در تئاتر فرانسه قلم زده، یکی از تاثیرگذارترین نویسندگان آن بوده است و در آثارش طیف وسیعی از رویدادهای این نیم قرن را به تصویر می‌کشد.

از نظر پرداختن به درونمایه جنگ، در آثار ویناور سه دوره متمایز قابل تشخیص است که به ترتیب با سه دوره کاری او مرتبط هستند: دوران نخست کاری، دوران نمایشنامه‌هایی است که جنگ‌های نظامی را دستمایه خود قرار داده‌اند؛ دوران میانی نویسنده‌گی - که بعد از یک وقفه ده ساله آغاز می‌شود - مربوط به آثاری است که نبردهای اقتصادی و منازعات اجتماعی را به تصویر می‌کشند، و بالاخره دوران پایانی، دورانی است که در آن، نمایشنامه‌ها یک بار دیگر به انعکاس جنگ‌های نظامی باز می‌گردند اما این بار نه به خود جنگ که به تبعات آن و به سرنوشت بازماندگان این جنگ‌ها می‌پردازند.

به این ترتیب، میشل ویناور را بایستی دراماتورژ جنگ به حساب آورد. اما، آیا می‌توان تئاتر او را سیاسی دانست و در ردیف آثار کسانی مثل برتولت برشت، نویسندگان تئاتر متعهد یا نویسندگان تئاتر مستند قرار داد؟ رویکرد ویناور نسبت به مسأله جنگ چگونه است و چه تمهیداتی برای طرح کردن آن به کار می‌گیرد؟ اینها سوالاتی است که از ورای یک مطالعه گاهشمارانه (کرونولوژیک) در این مقاله بررسی می‌شود.

کلید واژه: فرانسه، میشل ویناور، جنگ، تئاتر، نمایشنامه‌نویسی، فرانسه، قرن بیستم

علل تاریخی ناهمزمانی تحولات اجتماعی و هنری و ناکارآمدی تئاتر در همسویی با تحولات انقلابی در ایران معاصر

صمد چینی فروشان*

جامعه ایرانی از دیرباز با نوعی ناهمزمانی به ویژه در زمینه هم پوشانی تحولات اجتماعی و کنش های خلاقه هنری دست به گریبان بوده است. در توضیح این وضعیت، تاریخ دانان و جامعه شناسان معاصر، گاه مستقیم و گاه در پرده، اظهاراتی کرده اند که در این پژوهش کوشیده ایم با بهره گیری از آنها ضمن ارائه تصویری کاملاً فشرده از زمینه های اصلی بروز این وضعیت تاریخی، دریچه ای به موضوع علل و عوامل ناکارآمدی تئاتر در ایران در همراهی با جریانات اجتماعی منتهی به انقلاب سال ۱۳۵۷ و ناتوانی آن در ترسیم واقعیت های پس از پیروزی انقلاب بگشاییم و سپس بر مبنای یافته ها، دلایل ناکارآمدی تئاتر دفاع مقدس را در همسویی با واقعیت های جامعه ایرانی در دوران پس از جنگ تحمیلی از منظر آسیب شناختی مورد بررسی قرار دهیم. این پژوهش در دو بخش سامان یافته است: در بخش اول با عنوان کلیات، عوامل تاریخی بروز ناهمزمانی میان هنر و تحولات اجتماعی و هنری طی قرن های گذشته در تحلیلی کاملاً فشرده بررسی شده و بخش دوم با عنوان بازشناسی ضعف ها و علل ناکارآمدی تئاتر مقاومت، به آسیب شناسی تئاتر دفاع مقدس و ضعف ها و ناتوانی های این تئاتر در همسویی با تحولات انقلابی در ایران معاصر - از منظری آسیب شناختی می نگرد.

کلید واژه: تاریخ، تحولات اجتماعی، تحولات هنری ایران معاصر، تئاتر دفاع مقدس

درام جنگ، ضرورت تغییر

عاطفه حسینی*

این مقاله، کاوشی است در پرسشهای زیر برای رسیدن به "ضرورت تغییر" به عنوان جوهره درام دفاع مقدس:

- چگونه میل به صلح ماندگار، فرایندی را طی می کند که منجر به جنگ خونبار می گردد؟

- آیا جنگ حاصل این اندیشه نیست که انسان، سعادت و رضایت خود را در جدال با ساحت های گوناگون هستی می بیند و نه در وحدت و یکپارچگی با هستی.

- آیا نمی توان درام را ابزار و دستمایه ای دانست که می تواند منشاء این جدال را به نمایش گذارد و انسان را در راه رسیدن به وحدت و یکپارچگی با هستی یاری رساند.

- آیا درام جنگ با این رویکرد نمی تواند به درام دفاع مقدس تغییر یابد که: نه از قومی و تفکر قومی، علیه قومی یا تفکر قومی دیگر دفاع می کند، بلکه از "ضرورت تغییر" انسانی که "هست" به انسانی که "باید باشد" بحث می کند؟ آیا نمی توان "ضرورت تغییر" را جوهره درام دفاع مقدس تلقی کرد؟... اینکه این تئاتر، ظرفی است برای طرح "ضرورت تغییر" که تقدس آن در دفاع از "انسان" و جهاد با "خود" است.

کلید واژه: جنگ، درام، دفاع مقدس، ضرورت تغییر، انسان، وحدت

ردپای ایثار و دفاع مقدس در حماسه نامه ها و اسطوره های ایرانی

علیرضا حنیفی*

دفاع مقدس ایران طی هشت سال و مبارزه مردان و زنان این مرز و بوم، به غیر از پیامدهایی دلخراش چون ویرانی و از دست دادن عزیزان و بسیاری پیامدهای دیگر که در هر جنگی بالفطره وجود دارد، حاوی نکاتی مثبت نیز بود که از آن جمله "زنده کردن اصالت ملی و مذهبی" است که در طول تاریخ شاهی، کم کم رنگ باخته بود. اما این مقطع خاص هشت ساله که طی همین دو دهه، تاثیر خود را بر ادبیات، هنر و ساختار کلی نهاده، نمی تواند تولدی قارچ گونه را در بطن داشته باشد که اگر این چنین بود می بایست، با پایان جنگ، بسیاری از واژه های به دست آمده، رنگ باخته می شدند.

هیچ واژه و حرکتی، عموم شمول همان جامعه و یا جهان شمول نمی شود، مگر اینکه از آن حرکت در حافظه تاریخی مردم نشانه هایی از گذشته داشته باشد. نگاهی گذرا به تاریخ عاشورا و یا مبارزات رستم برای ماندگاری سرحدات و دفع تجاوز دشمن در شاهنامه و یا دیگر اساطیر محلی و کشوری، همگی نشان و نمادی از بودن این حس دفاع مقدس در بطن این مردم است، که در جای جای سخنان حضرت امام (ره) نیز این مسأله آشکار است.

در کل این مقاله، سعی بر این دارد با جمع آوری این نکات در معماری، شعر، هنر و ادبیات، به گوشه های گم شده و نانوشته دفاع مقدس در ذهن و ذات مردم ایران زمین بپردازد.

شاید این مقاله جرقه ای باشد برای گسترش و نگاهی دیگر گونه به مقوله تئاتر دفاع مقدس.

کلید واژه: ایثار، دفاع مقدس، حماسه، اسطوره

پنجره ای رو به تئاتر جهان

اصغر خلیلی*

این مقاله تلاش دارد با برشماری ویژگیهای نمایش سنتی تعزیه و بررسی اصول و قواعد اجرایی آن، این نمایش را بعنوان گونه ای "درام جنگ"- از منظر مضامین و برخورد نیروهای خیر و شر- با گونه تئاتر دفاع مقدس مقایسه نماید. در ادوار مختلف تاریخ، هنرمندان عرصه ی نمایش به مقوله جنگ پرداخته اند و بر اساس منطق نمایشی به همراه ساختار منحصر به پلات نمایش جنگ به یک ایده ویژه رسیده اند که به طور جهانشمول بر مقوله تئاتر جنگ تاثیر گذاشته است، مثل استفاده از رنگ در طراحی و حرکتهای منفعل و خط کشی شده عناصر صحنه و استفاده از موسیقی های خاص نظامی و پرورش ایدئولوژی درون تفکر جنگ و ارائه آن به تماشاگر. اگر مخاطب و تماشاگر غیر ایرانی هیچ جای تعزیه را درک نکند مسلماً یک نکته را می پذیرد که این نوع نمایش از یک نوع شیوه درام ارزشی به وجود آمده، که در این مقاله با بررسی عناصر اساسی و مشترک تعزیه و تئاتر دفاع مقدس، از نظر شکل و محتوا، سعی بر آن است تا به مفاهیم جهانشمول و قابل تاملی که در تئاتر معاصر جهان نیز مورد توجه قرار دارند، دست یابیم.

کلید واژه: تئاتر، جنگ، نمایش، تعزیه، تئاتر دفاع مقدس

تئاتر دفاع مقدس و ضرورت تجدید نظر در تبیین اهداف و راهکارها

دکتر مسعود دلخواه*

آثار هنری مربوط به جنگ و دفاع از استقلال و هویت ملی - بویژه در حوزه فیلم و تئاتر - بخش مهمی از تولیدات فرهنگی یک قرن اخیر را تشکیل می‌دهند. بازتاب واقعیت‌های جنگ جهانی اول و دوم و مبارزات استقلال طلبانه مردم آمریکای لاتین، آفریقا، ویتنام، کره و... در هنر و ادبیات جهانی، گویاترین سند تأکید بر نقش مسئولانه هنرمندان در چنین دورانی است، چرا که هر جنگی با پایانش، خاتمه نمی‌پذیرد و با وجود خاموش شدن صدای شلیک و انفجار، تبعات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و روانی آن تا سال‌ها بعد ادامه می‌یابد.

جنگ تحمیلی هشت ساله عراق با ایران نیز از این قواعد کلی مستثنی نیست. با این حال، به رغم توجه روز افزون مسئولان فرهنگی کشور به تولیدات هنری و فرهنگی در حوزه جنگ و دفاع مقدس، هنوز، با گذشت نزدیک به بیست سال از پایان جنگ هشت ساله، آثار هنری ماندگاری که ضمن بومی بودن، وجهه‌ای جهانی نیز داشته باشند، در ایران خلق نشده و اگر هم شده، تعداد آنها بسیار انگشت شمار است و این ضعف و کمبود، در حوزه تئاتر و نمایش، مشهودتر است.

مقاله حاضر - ضمن توجه به بازتاب جنگ در آثار نمایشی جهان - تلاش دارد به بررسی معضلات و مشکلات کلی این جریان، که تا کنون بطور ریشه‌ای و همه‌جانبه بررسی نشده است پرداخته و راهکارهایی برای برطرف شدن برخی موانع بازدارنده آن پیشنهاد دهد.

کلید واژه: تئاتر، جنگ، دفاع مقدس، اهداف، راهکار

انعکاس جنگ در آثار نمایشی یوجین اونیل

فریده دلیری*

یوجین اونیل به سبب اندیشه های فلسفی و اجتماعی و پرداختن به موضوع جنگ، از نمایشنامه نویسان اندیشه بنیاد به شمار می رود. وی از معدود نویسندگانی است که جنگ جهانی اول و دوم را پشت سر گذاشته است. بررسی و یافتن اندیشه های اونیل -قبل و بعد از دو جنگ جهانی اول و دوم- رویکردی درونمایه گرایانه به شناخت و کاربرد اندیشه های یک متفکر ادبی است که به بهره گیری از فرضیه های وی در یک اثر نمایشی منجر می شود.

کلید واژه: یوجین اونیل، نمایشنامه، جنگ، درونمایه

جنگ در ادبیات نمایشی از آغاز تاکنون

(بررسی چند نمایشنامه‌ی برجسته‌ی عهد یونان باستان - رنسانس و زمان وقوع

جنگ‌های جهانی اول و دوم)

حسن دولت‌آبادی*

جنگ در اسطوره و تاریخ بشر از آغاز تاکنون وجود داشته است. در ادبیات نمایشی نیز، نمایشنامه‌های جنگی موقعیتی ویژه دارند. مقدمه‌ی این مقاله، جنگ سه اسطوره‌ی مصری، یونانی و ایرانی و اشتراکات اندیشه‌ای آن‌ها را به اختصار مورد توجه قرار داده است. پس از این، موضوع جنگ در نمایشنامه‌های افسانه‌های تباری اثر سوفوکلس، ایفیژنی و زنان تروا اثر اریپید (از یونان باستان)، مکبث، کوریولانوس و هملت اثر شکسپیر (از رنسانس)، و ننه دلاور، دایره گچی قفقازی، مادر، تفنگ‌های خانم کارار (از زمان جنگ‌های جهانی اول و دوم) مورد بررسی قرار گرفته اند.

کلید واژه: ادبیات نمایشی، تئاتر جنگ، اسطوره، تئاتر یونان باستان، تئاتر رنسانس،

تئاتر اپیک

روشهای سامانه مند تئاتر مقاومت (از متن تا اجرا)

محمودرضا رحیمی*

این مقاله علمی - پژوهشی به دنبال جست و جوی حقایق و بیان اندیشه‌ای - از طریق مطالعه‌ای نظام‌مند - برای یافتن روابط اجتماعی و آئینی در موضوعیت تئاتر مقاومت به عنوان یکی از شکل های نمایشی و نتایج آنها در سیورورت متن تا اجرا، روشها و مفاهیم و مشاهدات جدید در زمینه علمی است؛ که بتواند به هدف پیشبرد مرزهای علمی و فن‌آوری این گونه نمایشی منجر شود. مقاله "روشهای سامانه مند تئاتر مقاومت" مهمترین عامل حیاتی تئاتر مقاومت را در فرایند متن نمایشی تا اجرا، «سامانه» اعلام کرده و با در نظر گرفتن این آسیب که بسیاری معتقدند که تفکر سامانه ای، «علم یأس آور جدید» است، اما به پشتوانه نظرها و مشاهدات عینی ریچارد شکنر که ثابت می کند رویدادها آیین هستند، نیاز اصلی روز بودگی تئاتر مقاومت را در پیدایش ساختار قواعد آیینی می داند و سعی بر اثبات این فرضیه خواهد داشت. بدیهی است از این حیث بر نکاتی علمی تکیه زده و فراشد متن بودگی تا روند اجرا شدگی تئاتر مقاومت را در تقریب چند سامانه شناخته شده علمی به عنوان فرضیه پژوهش همچون سامانه کنترل کننده، سامانه کنترل شونده و سامانه حس کننده در تئاتر مقاومت خواهد آزمود. لازم به ذکر است که این پژوهش از روش کتابخانه ای بهره می برد.

کلیدواژه: تئاتر، مقاومت، نمایشنامه، اجرا، سامانه مند (سیستماتیک)، فرایند، روش شناسی

آسیب شناسی تئاتر دفاع مقدس با نگاهی به مدیریت در برنامه ریزی و سیاستگذاری

یوسف صدیق*

برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری امور هنری به‌ویژه هنرهای همچون تئاتر که ارتباط نزدیک و رودررو با مخاطبان خود دارند، امری بسیار مهم، حساس، تخصصی و پرمسئولیت است که هر مدیر منصوب شده‌ای نمی‌تواند برای آن برنامه‌ریزی نموده و سیاست‌های خرد و کلان آن را تعیین نماید مگر آنکه بر مقوله تئاتر احاطه کامل و فراگیر داشته باشد. در مورد تئاتر جنگ، مدیریت و برنامه‌ریزی به‌طور اخص نیازمند تجربه، دانایی و دیدگاه‌های منطقی و واقع‌گرا به مقوله جنگ، افزون بر شناخت جامع و کامل بر هنر نمایش است.

از بدو تولد جشنواره تئاتر دفاع مقدس - ۲۸ اردیبهشت ماه ۱۳۷۳ - به طور طبیعی تئاتر جنگ با محوریت موضوع بسیار حساس "جنگ تحمیلی"، می‌بایست به گونه‌ای سازمان‌یافته به تحلیل و نقد تراژدی ۸ سال جنگ ویرانگر تحمیلی می‌پرداخت اما به دلیل سیاست‌گذاری ناکارآمد و برنامه‌ریزی احساس‌گرایانه، مضمون و محتوای غالب نمایش‌ها به سمت شعارزدگی و سطحی‌گرایی سوق پیدا کرده و در نتیجه‌ی این نگرش ناصواب و غیراصولی، نوعی تئاتر جنگی به وجود آمد که شخصیت‌های گریان و مصیبت‌زده، هویت ملی و ایرانی ما را خدشه‌دار نموده و غیرت، رشادت و دلاوری‌های رزمندگان جان بر کف و نیز تک‌تک افراد جامعه را که عقبه و پشتیبان آنان محسوب می‌شدند زیر سؤال برده و همچنان می‌برد!

مقاله حاضر تلاش دارد به طور اجمال، سوء مدیریت در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری تئاتر دفاع مقدس و تأثیرات منفی آن را بر گروه‌های نمایشی مورد بررسی قرار دهد و به آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی وارد بر مخاطبان خاص این‌گونه تئاتری بپردازد.

کلیدواژه‌ها: تئاتر دفاع مقدس، جنگ ایران و عراق، مدیریت هنری، برنامه‌ریزی هنری، جشنواره‌ها، گردهمایی، آسیب‌شناسی

ارزیابی شش نمایشنامه‌ی علیرضا نادری از جنبه شخصیت‌پردازی و تصویر روابط انسانی

بهزاد صدیقی*

همان گونه که می‌دانیم، شخصیت و شخصیت‌پردازی، یکی از پنج عنصر اصلی نمایشنامه‌نویسی را تشکیل می‌دهد. در نمایشنامه‌نویسی جنگ - آن هم جنگ ایران و عراق که از آن به عنوان دفاع مقدس یاد می‌کنیم - این موضوع کمتر مورد بررسی قرار گرفته است و اگر هم سخنی از این موضع در چنین آثاری آمده بیشتر در قالب نقد نمایشنامه یا نمایشی بوده که بخشی از پاراگراف یا جملاتی از کل آن نقد را به خود اختصاص داده است. در این مقاله، نگارنده کوشیده است به شخصیت‌های محوری یا تاثیرگذار از شش نمایشنامه علیرضا نادری که عموماً اجرا یا منتشر شده‌اند، بپردازد. عطا سردار مقلوب، دیوار، سه پاس از حیات طیبه نوجوانی نجیب و زیبا، چهار حکایت از چندین حکایت رحمان، پچپچه‌های پشت خط نبرد و ۷۷/۶/۳۱ از آثار مورد بحث در این مقاله است.

در این بررسی همچنین جنبه‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی این شخصیت‌ها، روابط این شخصیت‌ها با سایر آدمهای نمایشنامه و حوادث و وضعیت‌های نمایشی و کارکرد آنها و دیالوگ و زبان این آدمها مورد مطالعه قرار گرفته است.

کلیدواژه: علیرضا نادری، روان‌شناسی شخصیت، واقع‌گرایی، دیالوگ، روابط انسانی

نسبت نمایشنامه های جنگ با فرهنگ ایثار، شهادت و مقاومت

بهزاد صدیقی*

پژوهش حاضر در خصوص بررسی نمایشنامه‌های "آیا تا به حال عاشق بوده‌ای روژانو؟"، "سه پاس از حیات طیبه‌ی نوجوانی نجیب و زیبا" و "سه روز ابدی" از نوشته‌های چیتا یثربی، علیرضا نادری و محمد ابراهیمیان از منظر ایثار، شهادت و مقاومت است. در این پژوهش ابتدا مفهوم لغوی این واژگان تبیین شده، سپس خلاصه‌ای از سه نمایشنامه مذکور آمده و در ادامه به طور جداگانه به چگونگی استفاده یا طرح شدن هر یک از این مفاهیم در نمایشنامه‌های فوق اشاره شده و تاثیرات جنگ در زندگی اجتماعی و روزمره آدمهای آنها مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین بررسی عملکرد شخصیت‌ها و نقش و کارکرد دیالوگ‌ها و زبان شخصیت‌ها و در ادامه، ارتباط درونمایه‌های این آثار با این سه مفهوم یا یکی از این سه مفهوم باز کاوی شده است. این مقاله تلاش می‌کند تا تاثیرات پدیده‌های بیرونی و درونی پیرامون آدمهای جامعه مورد نظر نمایش را در بروز این مفاهیم به صورت مستقیم یا غیر مستقیم روشن سازد و در پایان، چنین نتیجه‌گیری شده است که نویسنده یا نمایشنامه‌نویس برای دستیابی به نمایشنامه‌هایی که می‌توانند این مفاهیم را در خود داشته باشند، هم به آگاهی و مطالعه در چگونگی بازآفرینی موضوعات مسائل اجتماعی و مسائل مهمی مثل جنگ که از منظرهای گوناگون بر جامعه تاثیر می‌گذارند، نیاز دارد و هم از سویی دیگر او برای تصویرکردن این فرهنگ، نباید نقش و تاثیرات اعتقادات دینی و مذهبی و طبقه اجتماعی بر شخصیت‌های نمایشی اش را از نظر دور بدارد.

کلید واژه: نمایشنامه، مقاومت، ایثار، شهادت، جامعه، آیا تا به حال عاشق بوده‌ای روژانو؟، سه پاس از حیات طیبه نوجوانی نجیب و زیبا، سه روز ابدی

کارکردهای روایت کمیک در نمایشنامه ی "پیک نیک در میدان جنگ"

امیر صفایی پور*

ساختار روایی را می توان شاکله ی اصلی بسیاری از پدیده های ادبی دانست. روایت های کلان یا روایت های مادر (mega narratives) چون اسطوره و تاریخ، به سبک ها و ژانرهای نمایشی، جهت ی واحد و قابل دسته بندی می بخشند. کمدی، گونه ای نمایشی است که کارکردهای روایت در آن شامل تمایزهای آشکار فلسفی - زبانی - ساختاری از دیگر گونه هاست.

در این مقاله با بررسی نمایشنامه ی "پیک نیک در میدان جنگ" نوشته ی "فرناندو آرابال" که پارودی یا نقیضه ای نمایشی از ادبیات جنگ است، جنبه های روایی که از نظر فلسفی، زبانی و ساختاری به این اثر، خاصیت کمدی بخشیده اند، مورد مذاقه قرار گرفته است.

همچنین به روایت های کلانی که پشتوانه ی نویسنده برای دستیابی به این کارکردهای کمیک بوده اند پرداخته شده است.

کلید واژه: روایت، کمدی، پیک نیک در میدان جنگ، فرناندو آرابال، جنگ، طرح

نسبت الگوهای داستانی در تئاتر جنگ و تئاتر دفاع مقدس

سید حسین فدایی حسین*

در طول تاریخ، یکی از مضامین اصلی و عمده در هنرهای نمایشی، جنگ و مسائل پیرامون آن بوده است. تئاتر از درام‌های باستانی یونان تا آثار مدرن نمایشی امروز، همواره نشانه‌ها و دستمایه‌هایی از جنگ و مفهوم آن و پیامدهای خوش و ناگوار آن را در برداشته است. در یک نگاه کلی شاید نتوان تمایز و تفاوتی میان تئاتر جنگ با سایر گونه‌های نمایشی قائل شد اما بطور حتم، تئاتر جنگ در مضمون و موضوع و یا دست‌کم در ایجاد موقعیت نمایشی و ارائه‌ی الگوهای داستانی برای روایت، با گونه‌های دیگر نمایشی متفاوت است. موقعیت جنگی شامل تجاوز نظامی، انقلاب و شورش اجتماعی و یا دفاع در برابر دشمن، از آنجا که عموماً شرایط جدال و درگیری دو یا چند گروه نیروی متخاصم را با نیت‌ها و اهداف مختلف شامل می‌گردد، همواره دست‌مایه‌ی مناسبی برای خلق آثار دراماتیک بوده و الگوهای داستانی جذاب و منحصر به فردی را در عرصه تئاتر مطرح نموده است. از سوی دیگر آنچه باعث گردیده همواره جنگ هشت‌ساله‌ی کشور ما به‌عنوان دفاع مقدس مطرح شود، اعتقاد به این جریان فکری است که جنگ ما با سایر جنگ‌ها متفاوت است چرا که این جنگ، جنگی اعتقادی بوده است برای دفاع از آرمانی متعالی و اندیشه‌ای مقدس. همین امر نیز به‌طور طبیعی بر نوع نگاه و اندیشه‌ی هنرمندان این عرصه تأثیر گذارده و باعث گردیده تا در حوزه‌ی تئاتر دفاع مقدس، نویسندگان، علاوه بر گرایش به مضامین و موضوعات خاص، الگوهای داستانی متفاوتی را نیز طرح نموده و مورد توجه قرار دهند. در این بررسی به‌منظور شناسایی نقاط اشتراک و تفاوت میان اندیشه‌های مختلف نمایشی نسبت به پدیده‌ی جنگ، الگوهای داستانی برخی از نمایشنامه‌های شاخص جنگ در جهان، مورد بررسی قرار گرفته و سپس با الگوهای داستانی در آثار مکتوب نمایشی حوزه‌ی دفاع مقدس در کشورمان مقایسه می‌گردد. در پایان نیز دو فهرست مجزا تحت عناوین: «شبهات‌ها در الگوهای داستانی تئاتر جنگ و تئاتر دفاع مقدس» و «الگوهای داستانی متمایز در تئاتر دفاع مقدس» ارائه خواهد شد.

کلید واژه: تئاتر جنگ، الگوهای داستانی، جنگ، دفاع مقدس، موقعیت جنگی، نمایشنامه های دفاع مقدس

ارزیابی نمایشنامه های دفاع مقدس از منظر کاراکتر نمایشی

نصراله قادری*

"علت فاعلی" یا "درام نویس" پیش از "اضطرار خلاق/Creature compulsion" باید به "ادراک/Perception" صحیحی از تفاوت صوری و ماهوی "شخصیت/Personality"، "تیپ/Type" و "کاراکتر/Character" برسد و با تکیه برکشف و شهود همگام با فن و تکنیک، یعنی آگاهی عینی و اساسی از چگونگی آفرینش، دست به خلق درام بزند.

با توجه به اینکه "متن نمایشنامه/Play script" شیء مصنوع است و می توان آن را مانند هر شیء دست ساخت دیگر از هم جدا و دوباره برهم سوار کرد، نمایشنامه های دفاع مقدس ازساحت ضمنی پرداخت تحول کاراکتر، دچار نکث و کاستی هستند که به ادراک تفاوت "شخصیت"، "تیپ" و "کاراکتر" از یک سو و نگرش "یکسو نگر" از سوی دیگر مرتبط است. به همین جهت تصور صحیحی از روابط انسانی در اثر حاکم نیست تا در ترجمان تصویری باور پذیر باشد. یکسو نگری از منظر متولیان این امر و علت فاعلی و عدم شناخت صحیح از کاراکتر نمایشی به عنوان انگاره ای پیچیده این معضل را رقم زده است.

کلید واژه: علت فاعلی، ادراک، شخصیت، تیپ، کاراکتر، کشف و شهود، فن و تکنیک، نمایشنامه، دفاع مقدس

ادبیات نمایشی مقاومت؛ بازتاب مبارزه انسان معاصر

شهرام کرمی*

در طول تاریخ، جنگ و مبارزه به عنوان یک واقعه مستمر و همیشگی، همزاد بشر بوده است. مقاومت و دفاع، مفهومی انسانی دارد و به عنوان یک نوع مبارزه و مقاومت در تقابل با جنگ و ستیز است. تاثیر این واقعه بزرگ بشری در هنر و ادبیات بیشتر از هر اثر دیگری است. حماسه ها و اشعار و داستان ها و نمایشنامه های مختلف و مهمی در طول تاریخ با موضوع جنگ و نبرد انسانی نوشته شده اند. به زبان ساده تر، مهمترین آثار شاخص تاریخ ادبیات در طول تاریخ، آثاری هستند که به موضوع جنگ پرداخته اند. مقاومت، یک واژه قهرمانانه و یک صفت ایده آل انسانی است. ادبیات نمایشی مقاومت (Dramatic literatur Resistance) به آثاری اطلاق می شود که به موضوع مبارزه و مقاومت یک فرد یا گروه در دفاع از تجاوز می پردازند. نمایشنامه مقاومت، بازتاب اندیشه آزادی خواهی و ظلم ستیزی و مبارزه است. تئاتر مقاومت، نوعی تئاتر سبک دار (stylized theatr) است که ویژگی تئاتر مبارزه و انقلاب (revolutionary theater) را دارد. ادبیات نمایشی مقاومت، یک جریان ادبی معاصر است. تفاوت نمایشنامه مقاومت با سایر آثار، بخصوص نمایشنامه های تاریخی که به شکل مستقیم و یا تاثیر گذار به موضوع و وقایع جنگ می پردازند، در این است که تم اصلی این نوع آثار، مبارزه و مقاومت است. گذشت، جانبازی، شهادت، شهامت، مبارزه، اعتقاد و باور و آرمان خواهی انسانی، مهمترین تم و درونمایه نمایشنامه های مقاومت است. ادبیات نمایشی مقاومت، یک جریان هنری پیشرو است. زندگی بشر در طول تاریخ با جنگ و مبارزه همراه بوده است اما ادبیات نمایشی مقاومت، بازتاب مبارزه انسان معاصر برای حفظ آزادی و اندیشه پاک بشری است.

کلید واژه: ادبیات، جنگ، مقاومت، شخصیت پردازی، واقعه نمایشی

تأثیر جنگ بر نمایشنامه‌های غیرجنگی ایران

رضا کوچک‌زاده*

بسیاری از بررسی‌ها در زمینه‌ی ادبیات نمایشی جنگ، تنها به متونی محدود شده که به شکل مستقیم به بازتاب جنگ و آثار آن پرداخته‌اند. در این رویکرد، جنگ کنشی ست که در زمانی گذشته و مکانی دور، حضور داشته و نسبتی با اکنون تماشاگرانش ندارد. اگر جنگ را به دیده‌ی موقعیتی اجتماعی و فراگیر بنگریم، آنگاه می‌توانیم تأثیرات گسترده‌ی آن را بر نمایشنامه‌های غیرجنگی نیز ببینیم. متن‌هایی که به عنوان نمایشنامه‌های جنگی شناخته می‌شوند، بیشتر برای نشان دادن «بودن»ها به کار می‌آیند در حالی که نمایشنامه‌هایی که نگاهی موقعیتی به جنگ دارند، بیش از هر چیز به انعکاس «شدن»ها می‌پردازند و به اکنون تماشاگران‌شان پیوسته‌اند.

نمایش که بیش از هر چیز به زمان اکنون وابسته است، در «شدن» تجلی می‌یابد و نه «بودن». پس بخش بزرگی از مشکلات تئاتر جنگ را می‌توان در بزرگ‌ترین آثار جنگی ردیابی نمود (رویکرد نخست) که پاسخگوی اکنون صحنه و تماشاگرانش نیست. با این نگاه، مهم‌ترین نمایشنامه‌های ما که به تأثیرات جنگ پرداخته‌اند، بیرون از محدوده‌ی متن‌های جنگی قرار دارند. این متن‌های نمایشی به دو گروه اصلی تقسیم می‌شوند؛ متن‌هایی که از موقعیت جنگ بهره می‌برند و متن‌هایی که هیچ نشانه‌ای از جنگ با خود ندارند. سرچشمه‌ی بخش نخست به «فتح‌نامه‌ی کلات» نوشته‌ی بهرام بیضایی (۱۳۶۱) بازمی‌گردد و با اندک نمایشنامه‌هایی، سرانجامش -تا کنون- به «هی مرد گنده گریه نکن!» نوشته‌ی جلال تهرانی (۱۳۸۳) می‌رسد. بررسی این متن، می‌تواند برخی از تأثیر نمایشی جنگ را در نمایشنامه‌های غیرجنگی ما آشکار کند.

کلیدواژه: جنگ، نمایشنامه‌های جنگی، نمایشنامه‌های غیرجنگی، فتح‌نامه کلات، بهرام بیضایی، هی مرد گنده گریه نکن، جلال تهرانی

ماوراءالطبیعه در جنگ تحمیلی ایران و عراق و تأثیر آن بر تئاتر دفاع مقدس

سیروس کهوری نژاد*

اگر بر این باور باشیم که انسان دارای دو زیستگاه موازی است؛ زیستگاه جسمی و زیستگاه روحی، که هر یک دارای جغرافیایی متفاوت بوده و بر یکدیگر تأثیر گذاشته و عدم تعادل این دو زیستگاه کلی انسان را به خطر می اندازد، باید به دنبال نوعی استعداد نوین باشیم که بتواند تعادلی میان زیستگاه جسمی و زیستگاه روحی برقرار نماید. لذا با توجه به پژوهش های انجام شده می توان گفت که نوع خاصی از استعداد زیستن در فضای جبهه و دفاع مقدس به وجود آمد که منجر به درک دیگر گونه از جهان گردید؛ درکی که رزمندگان در مجاهدت خویش به فداکاری در سکوت، عظمت بی نام، کار بی پاداش و جهان بینی که در سایه آن، تردیدها به یقین تبدیل شد و روز به روز این یقین ذهنی به یقین قلبی تبدیل گشت و در نهایت، نوعی دگر زیستی اتفاق افتاد. در سایه این دگرزیستی بود که نوعی ارتباط متافیزیکی و رؤیت نشانه های خداوندی صورت گرفت.

اثبات حضور و باور چنین فضاهایی سخت می نماید. گمان می کنم لزومی بر باور حضور و اثبات این فضاها نباشد چرا که حاصل این فضاها کاملاً واقعی و در دسترس ما است و هستند انسان هایی که به این جمله اندیشیده اند.

قرار نیست ما بمانیم و ارزش ها بروند.

قرار است ما برویم و ارزش ها بمانند.

پژوهش فوق در پی یافتن استعداد این گونه زیستن و چگونگی حصول این زیست توسط رزمندگان هشت سال دفاع مقدس است تا در نتیجه بتواند الگویی مناسب جهت شناسایی و حصول روشی برای دستیابی به این استعدادها ارائه نماید و این الگو را جهت دگرزیستی بی جدید به تمامی جوامع انسانی معرفی کند.

کلید واژه: جنگ، ماوراءالطبیعه (متافیزیک)، دنیای مجازی، کهن الگوها، حماسه، تئاتر دفاع مقدس

کارکرد مورد استفاده و بلا استفاده ی دیالوگ در تئاتر دفاع مقدس

حسن گلدوست*

دیالوگ یا گفتگو از هر نوعی ((دیالوگ، مونولوگ یا مولی لوگی))، در شخصیت پردازی و فضا سازی در تاریخ ادبیات نمایشی، همچون ستون فقرات درام عمل کرده و در واقع پل ارتباطی میان حادثه ی دراماتیک اثر و واکنش درام پذیر مخاطب بوده است. در هر برهه ای از تاریخ تئاتر که آثار به فراخور نیاز، درونی تر، حسی تر، یا محتوا گرا تر بوده، دیالوگ نیز نقش کلیدی تری را پذیرفته است و تئاتر دفاع مقدس، که واجد همه ی این شرایط می باشد، همواره در جهت انتقال مضمون از طریق کلام تلاش نموده است.

در بررسی کاستی پژوهی تئاتر دفاع مقدس که به امید توجه و رشد این گونه ی مهم اما راکد صورت می پذیرد، کارکرد دیالوگ در برهه های گوناگون تاریخ تئاتر، کارکرد دیالوگ در پنج اثر برگزیده ی تئاتر دفاع مقدس در سالیان اخیر به طور اخص و کلیت آثار تئاتر دفاع مقدس به شکل اعم مورد کنکاش قرار گرفته و به تطبیق نقاط ضعف و قوت احتمالی آن با این عملکرد ساختاری در تاریخ ادبیات دراماتیک می پردازیم.

کلید واژه: درام کهن، درام معاصر، تئاتر دفاع مقدس، دیالوگ، محتوا

بررسی درام های مجازی و استعاری تئاتر مقاومت

وحید گلستان*

با گذر بیش از دو دهه از تئاتر مقاومت با وجود تلاشها، جشنواره ها و مساعی اندیشمندان این حوزه، هنوز اقبال عمومی و کمیت آثار در خور توجه، رضایت بخش نیست. در این پژوهش، در پی یافتن پاسخ به این آسیب شناسی می باشیم و جهت نیل به این هدف، به مطالعه ی ساختاری "نشانه" ها و "دستور" این آثار می پردازیم و با معیار قرار دادن نظریه ی پذیرفته شده ی "مجاز و استعاره" رومن یاکوبسن، به دو دسته ی درام مجازی و درام استعاری دست خواهیم یافت و با مطالعه ی تطبیقی تئاتر مقاومت و سینمای مقاومت به "درام مجازی سینمای مقاومت" و "درام استعاری تئاتر مقاومت" به عنوان الگوهای پذیرفته شده تر دست خواهیم یافت، که آثار برجسته ی این عرصه نیز گواه و شاهد مثال این یافته پژوهشی قرار خواهد گرفت.

عدم شناخت آگاهانه و خلط این دو نوع درام باعث گردیده که تلاشهای بسیاری صورت پذیرد که جنگ را به روی صحنه ی تئاتر بیاورد (مجازگرایانه)؛ حال آن که این با ماهیت رسانه ی تئاتر مغایرت دارد و این عدم شناخت، ریشه ی این آسیب شناسی تشخیص داده شده است.

کلید واژه: تئاتر مقاومت، مجاز، استعاره، آسیب شناسی، نشانه شناسی، رومن یاکوبسن، درام

بررسی، مقایسه، نقد و تحلیل چهار نمایشنامه از تئاتر دفاع مقدس

دکتر سید حبیب اله لزگی*

دفاع مقدس، که به تمام عرصه های زندگی مردم ما راه پیدا کرد، در هنر، جلوه خاصی یافت و نقاشی ها، تندیس ها، سرود ها، فیلم ها، شعر ها، داستان ها و نمایش هایی پیرامون آن پدید آمد. تئاتر دفاع مقدس یا تئاتر مقاومت در پی آن است که غم ها و شادی ها و خاطرات و خطرات آن روزهای سرنوشت ساز را بر صحنه بیاورد و زنده نگه دارد.

این مقاله به بررسی، مقایسه، نقد و تحلیل چهار نمایشنامه از تئاتر دفاع مقدس می پردازد. "آواز پر جبرئیل" و "عاشق ترین روزگار" نوشته ی سعید تشکری و "سقوط سایه ها" و "مروارید" نوشته ی عبدالحی شماسی.

نمایش اول در گلستان شهدا می گذرد و امین، مونس، لیلا و فرشته اشخاص نمایش می باشند. در نمایش دوم صحنه مسجدی است و لیلا، سید، مونس و یاور بازیگران این بازی هستند. آب انباری خشک، صحنه ی نمایش سوم است و بازیگران: زن، پیرمرد و کودکی شیر خوار. نمایش چهارم در پیاده رو مقابل یک درمانگاه جانبازان می گذرد و اشخاص نمایش احد، علی، رحمان، نقاش، مرد، قادر، کارگر ۱ و کارگر ۲ هستند.

کلید واژه: تئاتر دفاع مقدس، آواز پر جبرئیل، عاشق ترین روزگار، سقوط سایه ها، مروارید، سعید تشکری، عبدالحی شماسی

سیر تحولی شخصیت های نمایشنامه های علیرضا نادری

شکوفه ماسوری*

این مقاله پژوهشی، سیر تحولی شخصیت های نمایشنامه های علیرضا نادری را بررسی خواهد کرد که در شمار معدود نمایشنامه نویسان کشور ایران است که تمامی نمایشنامه هایش منحصراً در باره موضوع جنگ ایران و عراق و مقاومت مردم ایران در این جنگ تحمیلی، نوشته شده است.

از آن جایی که طی زمان سپری شده از نخستین نمایشنامه علیرضا نادری تا آخرین نمایشنامه هایش، شخصیت های او دچار دگرگونی شده اند و از بسیجیان ساده دل و قهرمان تا شخصیت های پیچیده درگیر در مسائل اجتماعی و سیاسی زمان حاضر در نمایشنامه هایش وجود دارند، جای چنین تحلیلی از شخصیت های او همیشه در ادبیات مقاومت کشور ما خالی بوده است.

نگارنده، با توجه به اصول کار پژوهشی، بررسی خود را به سه نمایشنامه " حیات طیبه نوجوان بسیجی ... " و " پچپچه های پشت خط نبرد " و " ۷۷ / ۶۷ / ۳۱ " محدود کرده است تا بتواند بررسی را دقیق تر انجام دهد.

کلید واژه ها: نمایشنامه، شخصیت، سیر تحولی، جنگ، علیرضا نادری

حماسه، حماسه سرایی ایرانی و درام مقاومت حماسی

دکتر مصطفی مختاباد*

حماسه، زبان مردم است، لیک کمتر مردمی به زبان حماسه تکلم می کنند و سرود حماسی سر می دهند و یا نقلی از حماسه دارند. حماسه، یک فرهنگ است؛ فرهنگی که تنها در مرز و بوم جغرافیای حماسه سازی ریشه می دواند، بالنده و پایدار می گردد. حماسه؛ بیان هنری زیباشناسانه ای است که تصویرگر جهانی ایده آل و آرمانی است، جهانی معنایی، عظیم و برتر که در آن همه عظمت انسانی از شجاعت، ایمان، عشق، وفاداری و شهادت نگارگری می شوند.

حماسه و حماسه سرایی، همزاد فرهنگ مردم ایران است؛ حیات ایرانی با حماسه عطرآگین شده است. اوج حماسه سرایی ایرانی در شاهنامه فردوسی تجلی می یابد؛ اثری که روایت تاریخ، فرهنگ و هویت ما ایرانیان است؛ هویتی که در هنر ایرانی - از نقاشی تا پرده خوانی و شاهنامه خوانی - جاری است؛ زبانی که با حماسه دیگر ما ایرانیان یعنی عاشورا گره خورده است و تولد هنری دینی - حماسی چنان تعزیه خوانی و مقتل ایرانی را رقم زده است. فرهنگی جاری که تا به امروز ما و حماسه جنگ تحمیلی امتداد یافت تا این بار به جد، همه روایت های حماسی ایرانی بار دیگر زبان گشایند و در قوالب متفاوت از قبیل شعر، داستان، فیلمنامه و نمایشنامه حماسی، مقاومت انسان مومن و فداکار ایرانی را حماسه سرایی کنند.

در این مقاله، بررسی تأویلی تعاریف، معناها، نمونه ها و تحولات حماسه و حماسه سرایی ایرانی تا درام مقاومت حماسی، نو تفسیر و باز تفسیر می شوند تا زبان درام مقاومت حماسی در قوالب روایی، تعزیه ای و گونه ای متفاوت به نام "درام مقاومت حماسی" بازخوانی شوند.

کلید واژه: حماسه، حماسه سرایی، تعزیه ای، درام مقاومت، درام معمایی

بررسی جایگاه کاراکترهای کودک و نوجوان در نمایشنامه های منتخب تئاتر دفاع مقدس

فرزاد معافی غفاری*

شکی نیست تمامی بحرانهای اجتماعی جامعه بشری و حتی فجایع طبیعی (زلزله، سیل و...) مخربترین و پایدارترین تاثیرات خود را بر روح و روان و جسم کودکان و نوجوانان می گذارند. دلیل این مساله کاملاً آشناست و علم روانشناسی با قطعیت نشان داده که شکل گیری بخش عمده ای از شخصیت هر فردی، در دوران کودکی و نوجوانی انجام می شود و این کالبد شکل گرفته، به سختی قابل تغییر است. بدون شک در میان تمامی بحرانهای اجتماعی، پدیده ای همچون جنگ، بیشترین و پایدارترین اثرات را بر کودکان و نوجوانان می گذارد و آنان صدمات بیشتری در این شرایط می بینند، بخصوص آنکه این تاثیرات می توانند تا مدتها پس از پایان هر جنگی هنوز هم رد اثر خود را بر زندگی کودکی که در حال بزرگ شدن است و به سنین نوجوانی و جوانی می رسد بگذارند. این مقاله سعی در تأیید هیچ پیش فرض یا فرضیه ای که معمولاً در کارهای تحقیقی جدی باید تأیید یا اثبات شود ندارد بلکه بیشتر در پی طرح درست مسائل و سوالهای پژوهشی است.

کلید واژه: کودک و نوجوان، نمایشنامه، جشنواره تئاتر دفاع مقدس، بررسی آماری،

مخاطبان

تئاتر دفاع مقدس؛ وضعیت چالش دراماتیک

مهدی نصیری*

با تاکید بر کاستی های موجود در تناسب پرداخت شخصیت قهرمان و ضد قهرمان و غلبه عناصر تقدس گرایانه خلق شخصیت، "تئاتر دفاع مقدس" نمایش مبارزه انسانهایی از جامعه ایرانی است که برای دفاع از حقیقت و واقعیت زندگی شان دست به عمل زده اند. عمل این انسانها هنگامی که به صورت حمله (تز) و دفاع (آنتی تز) در مقابل هم و در گستره یک داستان دراماتیک مورد پرداخت قرار گیرد، آکسیون یا اکشن را به وجود می آورد که به نتیجه (ستز) - یا مفهوم مقدس - منتهی می شود. این مواجهه به خودی خود می تواند نشانگر وجه دراماتیک اثر دفاع مقدس باشد.

اما آنچه در این مقاله مورد توجه قرار می گیرد، قدرت و کیفیت "تز" و "آنتی تز" در گستره تقابل و مواجهه است. رویکرد پژوهش در راستای بررسی آثار نمایشی دفاع مقدس بر مبنای تعیین کیفیت این دو وجه تقابل در آثاری از پنج نمایشنامه نویس دفاع مقدس - سیدحسین فدایی حسین، علیرضا حنیفی، سعید تشکری، محمد احمدی و محمدرضا بی گناه - صورت خواهد پذیرفت؛ فرض بر این است که آثار دفاع مقدس ما، به واسطه توجه و تقدس گرایی بیش از حد هنرمندان - بر اساس طبیعت و تمایل آگاهانه آنها - باعث شده تا یک وجه از تقابل (در اینجا دفاع/ آنتی تز) پررنگ تر از وجه دیگران مورد پرداخت قرار گیرد. به همین دلیل احتمالاً کیفیت و قدرت آکسیون در آثار مکتوب دفاع مقدس ما تحت تأثیر این ویژگی، به گونه ای شهودی، از بالقوگی فاصله گرفته، به کمال گرایی حکمی و ایرانی نزدیک شده است.

هدف از این پژوهش، شناخت ضعفها و آسیبهایی است که کیفیت عنصر چالش و اکت نمایشی را در آثار تئاتر دفاع مقدس ما کاهش داده است و شخصیتها و روابط میان انسانهای داستان را نیز به واسطه اهمیت زیاد و تقدس گرایی در پرداخت، غیر باورپذیر و دست نیافتنی نشان داده است.

کلید واژه: تئاتر، دفاع مقدس، آکسیون، تز، آنتی تز، ستز، چالش دراماتیک

فرآیند ارزیابی تولید نمایش های دفاع مقدس در ایران (متن تا اجرای صحنه ای)

سیروس همتی*

فرایند تولید یک نمایش، فرآیندی است که از زمان نگارش یک متن تا به اجرای عمومی درآمدن آن و حتی مرحله‌ی بازخورد منتقدان تئاتر و واکنش تماشاگران را در بر می‌گیرد.

این مقاله که فرآیند تولید نمایش های دفاع مقدس در ایران را بررسی می‌کند، در نه بخش به معرفی و تحلیل این فرآیند می‌پردازد.

این بخش‌ها شامل: نگاهی به تاریخ تئاتر دفاع مقدس در ایران، درآمدی بر نمایشنامه‌شناسی و دقت در انتخاب متن، نگاهی گذرا به تاریخچه روخوانی یا همان نمایشنامه‌خوانی دفاع مقدس، انتخاب بازیگر از لحاظ ویژگی های ظاهری و درونی، طراحی صحنه و توجه به مقوله مهم هنری "بایدها و نبایدها"، هدایت بازیگر، بازیابی و شورای ممیزی و لزوم تغییر در نگرش اعضای شورای بازیابی و سیاست‌گذاران پرداخته و در ادامه به وضعیت اجرای عمومی، اجرای حمایتی، قراردادی و همچنین بازخورد منتقدان تئاتر و تماشاگران به عنوان بهترین ارزیابی از اجرای نمایش می‌پردازد. در بخش آخر این مقاله به تحلیل و بررسی معضلات تئاتر دفاع مقدس پرداخته شده است.

کلید واژه: نمایشنامه، تولید، اجرای صحنه ای، جنگ

بررسی نشانه‌شناختی مکان در نمایشنامه های دفاع مقدس

جهانشیر یاراحمدی*

تاتر، نظام نشانه هاست؛ مجموعه ای از نشانه های مختلف که طبق رده بندی سیزده گانه ی کوزان، هر کدام در فرایند تولید معنا، نقش مهم و موثری دارند. اما در این میان ، نمایشنامه ها را در حوزه ی خوانش - که هدف این مقاله است- و نه اجرا، تنها می توان بر اساس نظام کاربردی و نظام نشانه ای واژگان- مورد استفاده در ژانر- توان مورد مطالعه قرار داد، چرا که این بخش از نظام های نشانه ای، بیشترین نقش را در فرآیند تولید معنا دارد، هر چند واژگان و عبارتهای بسیاری در نمایشنامه ها، در دلالت ضمنی خود، در خدمت سایر نظام های نشانه‌ای قرار می گیرند.

امروزه به منظور دستیابی به یک مطالعه ی جامع درباره ی نمایشنامه نویسی دفاع مقدس از وجوه مختلف، رویکرد نشانه شناختی- به دلیل بررسی و مطالعه ی جزء به جزء نشانه ها- می تواند در تحلیل نهایی هر اثری نقش مهمی ایفا نماید.

در نظام نشانه ای، واژگان در هر نمایشنامه ای می تواند نظام فرعی نشانه ای را پدید آورد؛ یکی از این نظام های فرعی، نظام نشانه ای مکان است که درک بهتر موقعیت دراماتیک را به منظور دریافت دقیق معنا برای خوانشگر فراهم می کند. این مقاله تلاش می کند نظام نشانه ای مکان را به منظور مطالعه ی چگونگی تاثیر آن در شکل گیری درام و چگونگی به کارگیری آن در نمایشنامه های دفاع مقدس را مورد مطالعه قرار می دهد.

بر این منظور، تعدادی از نمایشنامه های برجسته ی حوزه ی دفاع مقدس، انتخاب شده و بر این اساس مورد بحث قرار می گیرند.

کلید واژه: دفاع مقدس، نشانه، نشانه شناسی، نمایشنامه ، مکان

بخش دانشجویی

خلاصه مقالات چهارمین همایش پژوهشی تناثر مقاومت

تحلیل روابط انسانی و جایگاه آن در برخی نمایشنامه های تئاتر مقاومت

محمد اسکندرزاده*

جنگ پیامدهای زیادی به دنبال دارد؛ یکی از آنها؛ پیامدهای فرهنگی - هنری است و از آن میان، تئاتر و نمایشنامه نویسی - به واسطه مردمی بودن و ارتباط بدون واسطه با مخاطب، بسیار متأثر از این پیامدها و در نهایت، متأثر از جنگ است.

به اندازه نگاه های متفاوت به جنگ، می توان تنوع روابط انسانی در جنگ و پی آمدهای ناشی از جنگ را جست و جو کرد در این پژوهش سعی شده است تا میزان استفاده نمایشنامه نویسان از این دریای بی کران مورد بررسی قرار گیرد.

همان قدر که شخصیت های نمایش در برخورد با رویدادها و وضعیت های نمایشی، دستخوش چالشها و تغییرات متفاوت می شوند، به همان اندازه روابط انسانی نیز دستخوش چنین تغییراتی می گردند.

بازسازی خاطرات گذشته توسط رزمنده ای بازمانده، انتظار مهاجرین جنگ در اردوگاه، ذهنیت پردازی دختری خردسال در انتظار پدر اسیرش و بالاخره ترسوهایی که از جنگ فرار کرده اند... این همه تفاوت در برخورد با شرایط همراه با روابط گوناگون، مسیر بررسی این مقوله را در نمایشنامه های مقاومت دشوارتر می کند.

در ادامه پژوهش به بررسی رابطه فرم دراماتیک و روابط انسانی پرداخته ایم. تحلیل روابط بین انسانها، روشی است برای ایجاد زمینه جهت تولید یک متن نمایشی. البته این نظر کاملاً مبتنی بر امکانات صحنه است؛ چرا که نشان دادن روابط بین گروهها و جوامع بشری به صورت معمول در صحنه تئاتر دشوار می نماید. در این مقاله با بررسی تعدادی از نمایشنامه های دفاع مقدس، چگونگی استفاده نویسنده از روابط انسانی حاکم بر فضا را شناسایی، معرفی و در نهایت دسته بندی کرده ایم تا بدین وسیله بستری برای سیاستگذاری مناسب تر، حمایت بیشتر و همچنین خلق آثار هوشمندانه تر فراهم آید.

کلید واژه: نمایشنامه، دفاع مقدس، روابط انسانی، فرم دراماتیک، موضوع، مقاومت، الگوهای معنایی

مضامین شهادت طلبانه و چگونگی بکارگیری آن در نمایشنامه‌های دفاع مقدس

محمد اسکندرزاده*

نمایشنامه دفاع مقدس از حیث ساختار، نمایشنامه ای است مانند نمایشنامه های دیگر که از لحاظ موضوع محدود شده است؛ مضامین در نمایشنامه های دفاع مقدس از تنوع و پراکندگی مناسبی برخوردارند، اما نکته قابل توجه این است که از این میان تنها عناوینی محدود کاملاً به جنگ مربوط می‌شوند طوری که نتوان آنها را در آثار دیگر جست و جو کرد که از این میان می‌توان به تنفر از جنگ طلبی و مصائب جنگ، اشاره کرد. با توجه به درصد پراکندگی موضوع های مختلف در نمایشنامه ها، به نظر می‌رسد تمامی آنها ظرفیت تولید نمایشنامه های جدید را دارند و یا به عبارت دیگر در باب هر یک از آن مضامین، به آن اندازه نمایشنامه نوشته نشده که احساس بی‌نیازی شود. در میان تمامی این گوناگونی طبع، درصد بسیار پایین توجه به موضوعات مرتبط با شهادت طلبی قابل تأمل است. با عنایت به اینکه در ایران دیدگاه خاصی نسبت به شهادت وجود دارد (به لحاظ اعتقادات مذهبی) که آنها را از کشتگان جنگ سایر کشورها متمایز می‌کند، جای خالی متونی با این زمینه کاملاً محسوس است. در این مقاله تعدادی از نمایشنامه هایی که به موضوع شهادت طلبی پرداخته اند شناسایی و بررسی شده اند تا متولیان تئاتر مقاومت، اطلاعات کاملتری برای ارزیابی و تعیین مسیر احتمالی در حمایت از نویسندگان داشته باشند.

کلید واژه: نمایشنامه، الگوی معنایی تم، موضوع، ایثار، دفاع مقدس، مقاومت، شهادت

ارزیابی نمایشنامه های دفاع مقدس از جنبه الگوهای داستانی

محمد اسکندرزاده*

از آنجا که هنر و علی‌الخصوص تئاتر، همواره از پیامدهای اجتماعی تأثیر پذیرفته است، کشور ما نیز از این قاعده مستثنی نیست. لیکن به لحاظ اینکه ماهیت جنگ ایران و عراق با تمامی جنگ های چند سال اخیر دنیا متفاوت بوده، نمایشنامه نویسی جنگ ایران که از آن با تعبیر نمایشنامه نویسی دفاع مقدس و یا مقاومت یاد می شود نیز تفاوت هایی با سایر آثار جنگی در کشورهای مختلف دارد. اینکه نمایشنامه های چاپ شده دفاع مقدس را می توان به الگوهای مختلف دسته بندی کرد و یا خیر همچنین چگونگی الگوهای داستانی، مسأله ای است که در این پژوهش به ابعاد مختلف آن خواهیم پرداخت.

در این مقاله نمایشنامه های دفاع مقدس بر اساس الگوهای داستانی مورد بررسی قرار گرفته اند و الگوی اساسی در آن، نظریات "ژرژ پولتی" در زمینه بررسی وضعیتهای نمایشی است. هر چند جنگ در میان این سی و شش وضعیت جایگاهی ندارد، اما در این پژوهش سعی بر آن داریم تا آن را بعنوان وضعیتی بحرانی و اساسی در نمایشنامه های دفاع مقدس مورد کاوش قرار دهیم.

شناسایی، بررسی و در نهایت دسته بندی این الگوها این امکان را برای مسئولین و متولیان تئاتر مقاومت پدید می آورد تا ضمن اطلاع از نحوه رویکرد کلی داستانهای جنگ، هدفگذاری مناسب تری برای آینده داشته باشند.

کلید واژه: نمایشنامه، دفاع مقدس، الگوهای داستانی، وضعیت های نمایشی، جنگ

بررسی تاثیر جنگ بر خانواده در نمایشنامه های دفاع مقدس

اصغر حساس صوفیانی*

در این مقاله که تحت عنوان بررسی بازتاب های جنگ در خانواده در نمایشنامه های دفاع مقدس نامگذاری شده است، پس از ارائه تعاریفی از جنگ از منظر جامعه شناختی و دراماتیک، به اهمیت روابط خانوادگی و خانواده در خلق نمایشنامه پرداخته می شود. بنابراین، در ابتدا به بررسی روابط خانوادگی در جامعه ایرانی به ویژه همزمان با جنگ تحمیلی و پس از آن که بستر خلق این نمایشنامه ها بوده اند، می پردازیم. در ادامه بازتاب های جنگ در خانواده در نمایشنامه های دفاع مقدس، از جمله: "۷۷/۶/۳۱"، "سه پاس از حیات طیبه ی نوجوانی نجیب و زیبا" و "پچیچه های پشت خط نبرد" از آثار "علیرضا نادری"، "زمستان ۶۶" اثر "محمد یعقوبی"، "نهر فیروز آباد (قسمت یکم: مراقبت های ویژه)" نوشته ی "محمد رحمانیان"، "اسماعیل اسماعیل" و "دهانی پُر از کلاغ" از آثار "جمشید خانیان" مورد بررسی قرار گرفته است. اشتراکات و تفاوت های نگاه این نویسندگان و انتخاب زوایای مختلف تاثیر جنگ بر خانواده های ایرانی نیز مورد توجه قرار گرفته است. سرانجام نمایشنامه های ایرانی فوق الذکر را با یک نمونه موفق خارجی به نام "همه پسران من" اثر "آرتور میلر" - نویسنده فقید آمریکایی - مقایسه و بررسی تطبیقی نموده ایم.

کلید واژه: جنگ، خانواده، نمایشنامه های دفاع مقدس، منظر جامعه شناختی

انسان و تصویر جهان در دو نمایشنامه "بیرون پشت در" و "آواز پر جبرئیل"

شبلم خوشدل*

ولفگانگ بورشرت در نمایشنامه "بیرون پشت در"، زندگی سربازی از جنگ برگشته را توصیف می کند که در برخورد با عوامل و ناملایماتی که او را به سوی میدان های جنگ کشانده اند، به چالش کشیده می شود. او در می یابد که بخشی از ماشین جنگی بزرگی بوده که تنها در پی بهره کشی از او برآمده است. اکنون او پناهگاه و ملجائی می جوید که به رنجها و آشوبهای ذهنی اش پایان بخشد و به این سوال که برای چه و برای که جنگیده است؟ پاسخ گوید. بورشرت در این نمایشنامه، تصویری دگرگونه از انسان، جنگ و جهان بینی او ارائه می دهد. تصویری آکنده از رنج ها، حرمان ها و سرگستگی ها. این نمایشنامه، نمونه ای بی بدیل از مفهوم جنگ در تئاتر جهان است.

این پژوهش، سعی بر آن دارد که با مقایسه انسان و تصویری که از او ارائه می گردد، همراه با جهان بینی مطرح شده در نمایشنامه های "بیرون پشت در" و "آواز پر جبرئیل" نوشته سعید تشکری، به ارزیابی مفهوم جنگ و دفاع مقدس با تاکید بر انسان و تصویر جهان از دید او بپردازد. این مقاله، پژوهشی است تطبیقی و کتابخانه ای که در سه بخش ارائه می گردد. در بخش اول درباره دو نمایشنامه بیرون پشت در و آواز پر جبرئیل به تفصیل سخن خواهیم راند. در بخش دوم جایگاه انسان و نگاه او به جهان در دو نمایشنامه مذکور بررسی خواهد شد و در بخش سوم به مقایسه دو نمایشنامه از نظر جهان بینی و پرداخت شخصیت خواهیم پرداخت.

کلید واژه: انسان، جهان بینی، نمایشنامه، بیرون پشت در، ولفگانگ بورشرت، آواز پر جبرئیل، سعید تشکری، تصویر جهانی

شخصیت پردازی در نمایشنامه های دفاع مقدس

بهزاد دودانگه*

عنصر شخصیت پردازی در نمایشنامه های دفاع مقدس، مهمترین مسأله برای کشف بایدها و نبایدها و باورهای ذهنی نویسنده ای است که مهمترین دغدغه ی او ترسیم چهره ای از جنس جنگ است.

نویسنده، ما را دعوت به دیدن اثری خواهد کرد که البته ... شاید... اصلاً و یا هرگز در هوای جبهه نفس نکشیده باشد و یا خود به عنوان یک قهرمان در صحنه های نبرد حضور مستقیم داشته و آن را به خوبی درک کرده است. به هر حال رابطی است میان ما و قهرمانانی که نماد و سمبل پاکی و صداقتند و یا به مخدوش کردن چهره ی مظلوم آنها پرداخته است.

در این مقاله سعی شده است با نگاهی به نمایشنامه نویسی دفاع مقدس و اهدافی که این تئاتر در کشور دنبال کرده است، به روند شکل گیری شخصیت ها و قهرمانان این ژانر بپردازیم و به علت عدم برقراری ارتباط مخاطبان با برخی شخصیتها (به طوری که در برخورد با آنها، پا پس می کشد و آنها را کلیشه ای و یا دور از باور می داند) دست یافته و با مقایسه و تحلیل نمایشنامه "دهانی پر از کلاغ" (جمشید خانیان) به مفهوم کاملی از شخصیت پردازی در این گونه آثار که عنوان دفاع مقدس را به یدک می کشند و حاصل اطلاعات و پیامدهای جنگ هستند، رسیده باشیم.

برای دست یابی به پاسخ این مسأله که مهمترین مبحث در نمایشنامه نویسی دفاع مقدس لقب می گیرد، ابتدا به مبحث ریخت شناسی شخصیت پرداخته و سپس با ارائه تفاوت های بین کنش واقعی با نمایشی به مهمترین دلیل جنگ بین شخصیتها در جایی به نام جنگ می پردازیم.

کلید واژه: نمایش، تئاتر دفاع مقدس، نمایشنامه، دهانی پر از کلاغ، شخصیت پردازی

بررسی ویژگی های تئاتر دفاع مقدس و نگاهی به سبک اجرایی این آثار

سید جواد روشن*

امروز از واژه های تئاتر جنگ و تئاتر مقاومت به کرات استفاده می شود و گاهی این واژگان - خصوصاً تئاتر مقاومت - مترادف با تئاتر دفاع مقدس مورد استفاده قرار می گیرند. وقتی می خواهیم کارنامه هنری تئاتر دفاع مقدس، نمایشنامه های دفاع مقدس، اجراهایی با موضوع دفاع مقدس و... را بررسی کنیم با چه معیاری این آثار را گزینش می کنیم؟ اگر "تئاتر" با موضوع "دفاع مقدس" مشکل تکنیکی و یا کیفی دارد، این ایراد در وهله اول به عدم شناخت و به کارگیری قواعد تئاتری از سوی نویسنده و یا کارگردان بر می گردد ولی اگر مشکل کیفیت و اجرایی این آثار، فراتر از این باشد، پس هنوز نمی دانیم تئاتر دفاع مقدس چیست و چه ویژگی هایی باید داشته باشد.

در این مقاله با تعریف تئاتر دفاع مقدس و تفاوت آن با تئاتر جنگ و تئاتر مقاومت، به بررسی ویژگی های تئاتر دفاع مقدس خواهیم پرداخت. سپس به این مسأله اشاره خواهد شد که تئاتر دفاع مقدس در اجرا باید دارای چه خصوصاتی باشد و اصولاً آیا می تواند دارای سبک اجرایی باشد؟ در اینجا منظور، سبکی است که از برآیند سبک های شناخته شده تبعیت می کند و ادعایی برای ظهور یک سبک و ژانر منحصر به فرد در این زمینه وجود ندارد. مسلماً اگر به این مهم فائق آییم، می توان جایگاه هنری، تولید نمایشنامه و اجرای تئاتر دفاع مقدس را در جامعه امروز ایران بررسی کرد.

کلید واژه: تئاتر دفاع مقدس، تئاتر جنگ، درام، اجرا (پرفورمنس)، سبک.

آگاهی شخصیت‌های بازگشته از جنگ از "خود"، در نمایشنامه‌های "بیرون پشت در"، "گوشه نشینان آلتونا"، "اسماعیل اسماعیل" و "۷۷/۶/۳۱"

مریم صدیق*

قرار گرفتن مداوم در شرایط گذار، امری گریز ناپذیر در جامعه‌ای است که مدام در معرض جنگ و هجوم و یا حتی دفاع بوده است، بدین معنی که جنگ به همراه خود، نوعی تحول رفتاری به بار می‌آورد و این تحول رفتاری، جامعه را دچار یک دگردیسی درونی می‌کند. می‌توان دو رویکرد به لحاظ نوع نگاه مطرح کرد:

الف: نگاه دیگران به قهرمان بازگشته از جنگ (شخصیت)

ب: نگاه قهرمان به خویش

نگاه اول، به نوعی خود، شامل دو رویکرد می‌شود: اول آنکه نگاه بر محور قهرمان پروری می‌گردد و آثاری ایدئولوژیک را به وجود می‌آورد و دیگری به نفی قهرمان می‌انجامد که سیاهی و مرگ و نابودی انسانها را محور قرار می‌دهد. ما در این مقاله این نوع آثار نمایشی را مورد بررسی قرار خواهیم داد. اما دسته دوم و نگاه دوم که رفتار شناسی را محور قرار می‌دهد، به این می‌پردازد که شخصیت، چگونه خودش را محور قرار می‌دهد و چگونه خودش را بیان می‌کند؟ چگونه گذشته خویش را مطرح می‌نماید؟ و یا اینکه با اکنون چگونه کنار می‌آید و چگونه زندگی می‌کند؟ در این مقاله به بررسی این می‌پردازیم که چقدر یا چگونه گذشته شخصیت، نسبت به اکنون و گذشته، احساس و رفتار خوشایند یا ناخوشایندی دارد؟ به این باید پرداخت که بازگشت به خانواده برای شخصیت چه فرایندی داشته یا دارد؟ و سر آخر اینکه حرکت و جنبش و پوشش شخصیت در فضای فعلی به چه شکلی نمود می‌یابد.

نگاه به کاراکترهای نمایشی در چهار اثر یاد شده، ما را یاری می‌دهد که فارغ از تقسیم بندی‌های سیاسی و جغرافیایی، به بررسی "آگاهی‌های فردی شخصیت‌های بازگشته از این بلوا نسبت به خود" بپردازیم.

کلید واژه: شخصیت، آگاهی، جنگ، قهرمان، نمایشنامه دفاع مقدس، بیرون پشت در، گوشه نشینان آلتونا، اسماعیل اسماعیل

بازشناسی صحنه های جنگ در سه اثر نمایشی ویلیام شکسپیر

(هنری پنجم، ریچارد سوم و مکبث)

علی فرهادی پور*

بر اساس نظریه ی الن سوریو در کتاب "دویست هزار موقعیت دراماتیک" شش کهن نمونه وجود دارد که در مورد درام همه ی اعصار و همه ی ژانرها معتبر است. در این مقاله، با تأکید بر نظریه سوریو بررسی خواهیم کرد که کهن نمونه ی شیر (قهرمان) در شخصیت هنری پنجم تجلی پیدا کرده است. چرا که ویژگی هایی مانند بخشش، صلح دوستی، مهربانی و مانند اینها را در او جلوه گر می بینیم. کهن نمونه ی گاو در شخصیت ریچارد سوم نمایان می شود چرا که او همواره قربانی است، چه از نظر جسمانی و چه در صحنه ی رقابت های سیاسی. کهن نمونه ی اژدها نیز به عنوان موجودی که به قلمرو نیک تجاوز کرده، در شخصیت مکبث متجلی می شود. این اژدها - مکبث - در پایان به سرنوشت دیگر اژدهایان دچار می شود و توسط شیر - قهرمانی تازه برخاسته - به سزای خود می رسد، هر چند با توجه به زمانه ی شکسپیر و گرایش های فکری او این شیر - قهرمان نیز خود اژدهایی خفته است.

کلید واژه: کهن نمونه، قهرمان، ساختار، شمایل، موقعیت نمایشی، ویلیام شکسپیر، هنری پنجم، ریچارد سوم، مکبث

بررسی «جنگنامه‌ی غلامان» و «زمستان ۶۶» با رویکرد جامعه‌شناسانه

علی قلی پور*

این مقاله که رویکردی جامعه‌شناسانه به «جنگنامه‌ی غلامان» اثر بهرام بیضایی و «زمستان ۶۶» اثر محمد یعقوبی است، پس از شرحی درباره جامعه‌شناسی انتقادی ادبیات، در اولین گام برای ورود به بحث و پرهیز از تحلیل صرف محتوا و در افتادن به شیوه‌کهنه نقد جامعه‌شناسانه، به فرم این آثار در ارتباط با مسائل جامعه‌شناختی خواهد پرداخت. جورج لوکاچ، پی‌یر بوردیو، تری ایگلتون، فردریک جیمسن متفکرانی هستند که آراء آنها در باب ادبیات، در این مقاله مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنیان این مقاله بر مثلث فرم، مخاطب و جامعه استوار است تا زمینه گسترده‌تری را در اختیار داشته باشد. بدین ترتیب دیدگاه نویسنده برای انتخاب فرمی که از آن برای نوشتن نمایشنامه بهره گرفته، در ارتباط با مخاطب آن در جامعه بررسی خواهد شد. این مقاله بر آن نیست تا رفتار کاراکترها را به عنوان امری اجتماعی تحلیل کند، بلکه این نمایشنامه‌ها در حکم میانجی نویسنده، مخاطب و جامعه اند. این مقاله تلاش خواهد کرد تا به فرایند تولید این میانجی، رویکردی جامعه‌شناسانه داشته باشد؛ فرایندی که از انتخاب فرم آغاز شده و تا زمینه ارائه اثر و تاثیر متقابل جامعه و مخاطب بر هم امتداد می‌یابد. پس رابطه فرم اثر و جامعه در حکم نتیجه مقاله خواهد بود.

کلید واژه: محتوا، جامعه، مخاطب، جامعه‌شناسی، شکل، جنگنامه‌ی غلامان، بهرام بیضایی، زمستان ۶۶، محمد یعقوبی

بررسی مجموعه ۶ جلدی "نمایشنامه مقاومت" با توجه به نمادگرایی

علی قلی پور*

بنیاد حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس در سال ۱۳۸۴ اقدام به انتشار یک مجموعه شش جلدی از نمایشنامه های مرتبط با موضوع دفاع مقدس کرد. این آثار که از طریق فراخوان و با تمایل نویسندگان آنها به این نهاد ارسال می شد، برآیندی از یک دهه نمایشنامه نویسی نویسندگان این حوزه است که از میان آثار بسیاری انتخاب شده اند. با توجه به این مهم که یک نهاد رسمی، متولی گردآوری این آثار بوده، می توان آثار منتشر شده در این مجموعه را از دو نگاه مورد بحث و بررسی قرار داد: ۱- سیاستگذاری های این نهاد در انتخاب و انتشار این آثار چه بوده و با توجه به نقش اساسی این نهاد در چاپ و انتشار این آثار، چگونه می توان ویژگی های مشترکی در نمایشنامه های این شش جلد یافت که با برنامه های یک نهاد برای حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس همسو باشد؟ ۲- در نگاه دوم می توان به درونمایه نمایشنامه های این مجموعه پرداخت و موضوعاتی را که در قریب به اتفاق آثار تکرار شده، دسته بندی کرد. پس از این دسته بندی می توان درونمایه های تکرار شونده در چندین اثر را با سیاستگذاری و اهداف این نهاد مقایسه کرد و نتیجه گرفت که در این مجموعه، مهمترین موضوعات چه بوده و کدام یک از درونمایه ها بیشترین هماهنگی را در راستای سیاستگذاری های بنیاد حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس داشته اند. بدین ترتیب غایت این مقاله، بررسی بخش عمده ای از آثار نمایشنامه نویسی متاخر در زمینه دفاع مقدس در ارتباط با مهمترین نهاد رسمی حمایت و اشاعه این آثار است. سپس با این بررسی موردی می توان نتیجه گرفت که آیا امکان شکل گیری یک جریان نمایشنامه نویسی با حمایت یک نهاد رسمی (با نگاه به این مجموعه) وجود دارد؟ و سایر نمایشنامه نویسان چگونه می توانند با به کارگیری معیارهای موضوعی یک نهاد، با این جریان همراه شوند؟

کلید واژه: نهاد، سیاستگذاری، نمایشنامه نویسی دفاع مقدس، محتوی، درونمایه، مجموعه نمایشنامه مقاومت، نمادگرایی

بررسی نمایشنامه دفاع مقدس از دیدگاه جامعه شناختی در پیدایش روحیه رزمندگان

مونا ملازین العابدین گلپایگانی*

مقاله حاضر بطور مختصر به جنگ و پیشینه آن در ادبیات نمایشی ایران و جهان، ویژگی های جنگ و تئاتر دفاع مقدس و نیز بررسی نقاط ضعف فعالیت های هنری بخصوص تئاتر در این زمینه می پردازد .
در ادامه به بررسی جامعه شناسی جنگ و نوع پیدایش روحیه در رزمنده- از طریق تحلیل محتوا و از ابعاد علوم اجتماعی و ادبیات نمایشی - پرداخته شده است.
نمایشنامه های مورد تحلیل در این مقاله، از نظر شخصیتها و ارائه تیپ و نزدیک بودن به واقعیت، از میان آثار سیروس همتی (برگریزان، پیکر، ما سه نفر بودیم). شهرام کرمی (در بیداری) سعید تشکری (آواز پر جبرئیل، آینه وقت آفتاب) و حمیدرضا نعیمی (امشب مهره های پشتم نی لبک می زند).... برگزیده شده اند.

کلیدواژه: دفاع مقدس، نمایش، شخصیت، رزمندگان، دیدگاه جامعه شناختی، نمایشنامه

بررسی عناصر تراژیک مشترک در تعزیه و تئاتر دفاع مقدس

وحید نفر*

آثاری که از ابتدای جنگ تحمیلی تا اواخر آن در قالب تئاتر مقاومت تولید شده اند، از بار ارزشی و مذهبی والاتری در میان مخاطبان برخوردارند که خود دست پرورده همت هنرمندانی است که در جرگه خالقان هنر مذهبی و دینی قرار دارند. در این مجال، نگارنده بر آن است تا در جهت اثبات برادری و نشان دادن مشترکات گونه نمایش مذهبی ایرانی (تعزیه) با تئاتر دفاع مقدس، تاثیر کیفی در شیوه اجرای آن به لحاظ کارگردانی در دایره تئاتر ملی - ایرانی را بررسی کند.

در این راستا مواردی چون موضوع، شخصیت، گفتار و زبان، خصوصیات بنیادین جنگ در هر دو گونه مطرح گردیده، عناصر تراژیک و روند شکل گیری آثار از متن تا اجرای آن، مورد بررسی قرار می گیرد.

هدف، بازگشت به واقعیت های انکار ناپذیر عنصر جنگ و نیز امکانات بالقوه آن در شکل گیری یک گونه نمایشی ایرانی است که می تواند عرصه تجربه هایی نو و بدیع را در خلق موقعیت ها و قراردادهای تئاتر دفاع مقدس، در راه رسیدن به تئاتری ملی - مذهبی - آیینی بگشاید.

کلید واژه: تعزیه، جنگ، عناصر تراژیک، ساختارروایی، تئاتر مقاومت

بررسی یک نمایشنامه جنگی "بیرون پشت در" نوشته "ولفگانگ بورشرت"

وحید نفر*

نمایشنامه "بیرون پشت در" به مسائل و مشکلات اجتماعی و روانی آلمان، پس از جنگ دوم جهانی می پردازد؛ مسأله بازگشت سربازان به وطن. این نمایشنامه، از بهترین نمونه های نمایشی اکسپرسیونیستی پس از جنگ جهانی دوم است که می توان به روی صحنه آورد.

این اثر، اولین و تنها ترین اثر "ولفگانگ بورشرت" و به عبارتی یک اتوبیو گرافی از زندگی کوتاه اوست. تکنیک های دراماتیک به کار رفته در این نمایشنامه، خاص خود وولفگانگ بورشرت هستند. در این مقاله، به دوران شکل گیری هویت جدید جامعه آلمان و دگرگونی قهرمان نمایشنامه، در برخورد با اتفاقات غیر قابل پیش بینی موجود در دل نمایشنامه - که خود، از پیامد های جنگ است - پرداخته می شود. بنا براین، سعی بر آن است تا به سؤالات درون نمایشنامه، که در انتهای نمایشنامه توسط قهرمان اثر - به صورت یک مونولوگ - بیان می گردد، پاسخی عاجل داده شود.

کلید واژه: جنگ، وولفگانگ بورشرت، بیرون پشت در، آلمان، تراژدی

برنامه چهارمین همایش پژوهشی تناثر مقاومت

چهارشنبه ۱۳۸۷/۳/۱ - دانشگاه تربیت مدرس

افتتاحیه

ردیف	عنوان برنامه	زمان
۱	تلاوت قرآن کریم	۹/۰۰-۹/۰۴
۲	سرود جمهوری اسلامی ایران	۹/۰۴-۹/۰۵
۳	خیرمقدم رئیس همایش - حسین مسافر آستانه	۹/۰۵-۹/۱۵
۴	گزارش دبیر همایش - دکتر مهدی حامد سقاییان	۹/۱۵-۹/۲۵
۵	سخنرانی مهمان ویژه	۹/۲۵-۹/۳۵
۶	سخنرانی مهمان ویژه	۹/۳۵-۹/۴۵

۹/۴۵ - ۱۰/۰۰

تنفس و پذیرایی

جلسه یکم: بررسی کارنامه هنری تناثر دفاع مقدس

رئیس جلسه: دکتر محمدرضا خاکی

ردیف	عنوان مقاله	ارایه کننده	زمان
۱	تناثر دفاع مقدس و ضرورت بازنگری در اهداف، سیاست ها و راهکارها	دکتر مسعود دلخواه	۱۰/۰۰-۱۰/۳۰
۲	علل تاریخی ناهمزمانی هنر و تحولات اجتماعی در ایران	صمد چینی فروشان	۱۰/۳۰-۱۱/۰۰

۱۱/۰۰ - ۱۱/۱۵

تنفس

جلسه دوم: تناثر مقاومت از منظر ادبیات

رئیس جلسه: دکتر محمدرضا خاکی

ردیف	عنوان مقاله	ارایه کننده	زمان
۱	روایت در نمایشنامه "۷۷/۶/۳۱" نوشته علیرضا نادری	دکتر منیژه پورنعمت رودسری	۱۱/۱۵ - ۱۱/۴۵
۲	حماسه، حماسه سرایی ایرانی و درام مقاومت حماسی	دکتر مصطفی مختاباد	۱۱/۴۵ - ۱۲/۱۵

اقامه نماز و صرف نهار

۱۲/۱۵ - ۱۴/۳۰

جلسه سوم: ارزیابی نمایشنامه های دفاع مقدس و جنگ در جهان

رئیس جلسه: دکتر احمد کامیابی مسک

ردیف	عنوان مقاله	ارایه کننده	زمان
۱	روش های سامانه مند تناثر مقاومت (از متن تا اجرا)	محمودرضا رحیمی	۱۴/۳۰ - ۱۵/۰۰
۲	نسبت الگوهای داستانی در تناثر جنگ و تناثر دفاع مقدس	سیدحسین فدایی حسین	۱۵/۰۰ - ۱۵/۳۰
۳	بررسی نشانه‌شناختی مکان در نمایشنامه های دفاع مقدس	جهانشیر یاراحمدی	۱۵/۳۰ - ۱۶/۰۰
۴	تأثیر جنگ بر نمایشنامه های غیر جنگی در ایران	رضا کوچک زاده	۱۶/۰۰ - ۱۶/۳۰

تنفس و پذیرایی

۱۶/۳۰ - ۱۶/۴۵

جلسه چهارم: پژوهش های دانشجویی

رئیس جلسه: دکتر فرهاد مهندس پور

ردیف	عنوان مقاله	ارایه کننده	زمان
۱	بررسی یک نمایشنامه جنگی "بیرون پشت در" نوشته "ولفگانگ بورشرت"	وحید نفر استاد راهنما: دکتر تاجبخش فناپان	۱۶/۴۵ - ۱۷/۱۵
۲	بررسی "جنگنامه غلامان" و "زمستان ۶۶" با رویکرد جامعه شناسانه	علی قلی پور استاد راهنما: رحمت امینی	۱۷/۱۵ - ۱۷/۴۵

ستاد برگزاری چهارمین همایش پژوهشی تئاتر مقاومت

رئیس همایش: حسین مسافر آستانه

دبیر همایش: دکتر مهدی حامد سقاییان

مسئول کمیته علمی و دبیرخانه: محسن بابایی ربیعی

اعضای کمیته علمی: دکتر محمد رضا خاکی، دکتر احمد کامیابی مسک، دکتر فرهاد مهندس پور

دبیر کمیته اجرایی: محمد حبیبی

مدیر روابط عمومی و تبلیغات: جواد نوری

مسئول هماهنگ کننده: محسن سلیمانی فارسانی

مسئول امور مالی: جواد رضائی

مسئول پشتیبانی: سید محمود رضوی

مسئول ستاد خبری: فهیمه پناه آذر

همکاران دبیرخانه:

آسیه مبین، زهرا کولیوند، هوشمند عبداللهی، مهدی قربانی تبار، هوشیار عبداللهی، امیر علی شریعت زاده

همکاران روابط عمومی و ستاد خبری:

ندا ال طیب، زهرا آران، فهیمه رضائی، نوید صادقی، حمید حسین قشمی

همکاران کمیته اجرایی:

فاطمه مولوی، محمد کوچکی، مجتبی ملک محمدی، حامد میر کمال، محمد قضاوتی

